

PLUUSTERGOUD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Molens in en rond Hoogezand-Sappemeer
Herinneringen aan Foxhol
De Westerbroek na explosie onder
water verdwenen
KieK

Hoogezand - Sappemeer

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergon Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van de bestuur <i>Wim A.H. Rozema</i>	1
Van de redactie	2
Merck toch hoe sterck...	3
Zelfde plaats, andere foto (27)	4
Mit voader weerom noar vrouger <i>Henk Puister</i>	7
Molens in en rond Hoogezand-Sappemeer <i>Henk Booy</i>	9
De “Westerbroek” na mijnexplosie onder water verdwenen <i>Chris Nannen</i>	18
Mijmeringen bij het lezen van Pluustergoud nr. 38 <i>Frits Kruse</i>	19
Herinneringen aan het kleine dorpje Foxhol (1940-1955) <i>Frans Kostwinder</i>	21
Een historische wandeling door Hoogezand-Sappemeer in de negentiende en de twintigste eeuw <i>Gerrit Stuit</i>	29
De lezer reageert... <i>Wim Rozema</i>	46
KieK <i>Chris Nannen</i>	48
Stichting KW	50
Reactie op Pluustergoud 37 <i>B.J.H. Huizing</i>	50

VAN HET BESTUUR

Wim A.H. Rozema

“Ik zit nog na te genieten van een fantastische dag!! Ik ben blij dat iedereen positief op deze dag terug kan kijken. Er waren momenten van bezinning en een zeer indrukwekkend moment bij het leggen van het boeket bij het monument, de oprijzende spoorrails op de stille vlakte. Dat heeft iedereen gevoeld, jong en iets ouder. De combinatie jong en iets ouder is daarom, naar mijn mening, volledig geslaagd. Ik hoop dan ook dat we in de nabije toekomst meerdere activiteiten gezamenlijk invulling kunnen geven”.

Aldus leraar André Uniken van groep 7/8 van basisschool ‘Het Galjoen’ uit Hoogezand. Zijn leerlingen gingen in april samen met een groep leden van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o., onder mijn leiding op excursie naar Kamp Westerbork in Hooghalen, om daar op het terrein van het voormalige Durchgangslager on-site geschiedenisles te krijgen. Hiervoor had ik een speciaal geschiedenisboek geschreven, getiteld: “In het midden stond een vent, die beschikte over je leven...!” Het was de eerste keer, dat ook basisschoolleerlingen werden betrokken bij een activiteit van onze historische vereniging. Een boeiende samenwerking en een wisselwerking tussen jong en oud, waarbij van en door elkaar werd geleerd... Goed om te zien en mee te maken hoe belangstellend onze jeugd is voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en goed om te weten, hoe belangrijk het is onze kinderen en kleinkinderen te wijzen op het grote belang van onze Vrijheid.

Bij lezingen over de ‘Endlösung der Judenfrage’, die ik in april jl. heb gehouden in Muntendam en Noordbroek was het mij ook al opgevallen: het grote aantal jonge mensen onder mijn gehoor, dat zich betrokken voelt bij het herdenken van onze oorlogsslachtoffers en het vieren van de Vrijheid.

Onze voorzitter Jaap Westerdiep keek mee in het Herinneringscentrum in Hooghalen: “Het was indrukwekkend om te zien hoe jong en oud zeer gemotiveerd met dit belangrijke onderwerp – oorlog, vrede en vrijheid – bezig waren. Zeer voor herhaling vatbaar!”. Ik denk, dat het heel belangrijk is voor onze historische vereniging om jonge mensen in onze gemeente bij onze activiteiten te blijven betrekken. Niet alleen om de geschiedenis door te geven, maar ook vanwege de lessen, die we uit de geschiedenis kunnen leren.

Want, was het niet de trompettist van Auschwitz, die zei:

“Wees op uw hoede..., want er zijn altijd en overal lieden, die hun laarzen gepoetst hebben...!”

VAN DE REDACTIE

Pluustergoud nummer 39 van juni 2014 bevat weer een gevarieerd aanbod van artikelen. Naast de vaste rubrieken die in elk nummer terugkomen te weten de bijdrage van het bestuur, “zelfde plaats, zelfde foto” van Gerrit Stuuat, “Mit voader weerom noar Vrouger” van Henk Puister en de rubriek KieK, treft u in dit nummer het tweede deel aan van de door Henk Booij geschreven reeks van drie artikelen over molens in Hoogezand-Sappemeer en het vierde en laatste deel van een wandeling door Hoogezand-Sappemeer in de negentiende en twintigste eeuw van Gerrit Stuuat. Deze laatste keer wandelt hij door Foxham en Foxhol. Een en ander sluit mooi aan bij de bijdrage van Frans Kostwinder, die als oud-inwoner van Foxhol, zijn herinneringen aan dit dorp aan het papier heeft toevertrouwd en vele generatiegenoten van hem zullen zich ongetwijfeld herkennen in hetgeen hij heeft opgetekend.

Ook in dit nummer weer een artikel van de hand van Chris Nannen, met ditmaal de geschiedenis van de coaster “Westerbroek”.

Dat we leven in een interactieve wereld, is ook te merken aan de toenemende mate van reacties op de artikelen in Pluustergoud. Voorbeelden daarvan zijn de bijdrage van Frits Kruse, die zijn mijmeringen met name over zijn jeugd in Martenshoek met ons deelt en de reactie van B.J.H. Huizing, die ons aanvullende informatie bezorgd over de buurt waar hij is opgegroeid. Verder hebben wij als redactie een aantal reacties, op eerder verschenen artikelen, opgenomen in de rubriek “De lezer reageert”.

De redactie wil wederom haar waardering uitspreken voor de aangeleverde artikelen en is verheugd dat zovelen de moeite nemen om ons van kopij te voorzien.

Wij wensen u veel leesplezier en een mooie zomer.

Melle Vos
Daan Hulsebos

“MERCK TOCH HOE STERCK...” in de KOEPELKERK

De Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. presenteert op zaterdag 11 oktober 2014 in het kader van ‘200 jaar Koninkrijk der Nederlanden’, een toneelspel getiteld: “Merck toch hoe Sterck”.

Het stuk speelt zich af in 1813 als de Fransen net uit ons land zijn verdreven.

In dit spektakelstuk spelen mee:

Burgers
Gardisten
Pruisen
Kozakken
Orangisten

Totaal tussen de 30 en 40 personen.

Het spel wordt op 11 oktober vijf keer opgevoerd in de Koepelkerk te Sappemeer.

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (27)

Gerrit Stuit (met dank aan Abram en Jan Blaak, Mien Westerdiep-Niemeijer en Karla Winkler-Pietersen)

Hoogezand Kalkwijk, omstreeks 1925

Bijgaande foto is vanaf de Beukemastraat ter hoogte van “bootjesmoakerij Blaak” genomen in noordelijke richting. Links de Beukemastraat, midden op de foto het Kalkwijksterdiep en ten oosten hiervan de Fabriekskade met de strokartonfabriek van Hooites-Beukema. Voor de kade van de fabriek liggen verschillende schepen, waaronder één geladen met stro, de grondstof voor de fabricage van strokarton. In 1930 zijn de beide op de foto voorkomende schoorsteenpijpen vervangen door een nieuwe (56 meter hoge) pijp, die iets ten noordoosten van beide bestaande pijpen is gebouwd. De nieuwe pijp, afgebroken in 1981, was voorzien van een band van lichtgekleurde steen met de letters “HB” (Hooites-Beukema) er boven. Het verhaal wil dat tijdens de bouw ter hoogte van deze band een Duitse metselaar van de steiger is gevallen en dodelijk verongelukt. De metselaar lag begraven op de begraafplaats aan de oostzijde van de Knijpslaan, tegenover De Stille Hof. Op het graf stond een stapeltje stenen. Bij nader onderzoek op de begraafplaats bleek het graf na zoveel jaren te zijn geruimd.

Collectie: G.J. Stuit (H-195) Zie ook pag. 6

Hoogezand Beukemastraat, anno 2012

Na de demping van het Kalkwijksterdiep (1967/1968) is ter plekke een brede asfaltweg aangelegd. Tegelijkertijd is men begonnen met de sloop van de meeste panden langs zowel de Fabriekskade als de voormalige Beukemastraat. De naam van de gehele straat is toentertijd veranderd in Beukemastraat. De fabriek en de nog resterende fabrieksschoorsteenpijp van Hooites-Beukema zijn in 1980 opgeblazen. Ook de achter de voormalige Beukemastraat gelegen ijsbaan is verdwenen. Op het vrijgekomen ijsbaanterrein zijn de zogenaamde “Korbo-woningen” gebouwd. De straatnaam “Thialflaan” doet nog denken aan de hier gelegen ijsbaan. Op het vrijgekomen Hooites-Beukema-terrein zijn nieuwe huizen verzezen, terwijl een groot gedeelte van het terrein wordt ingenomen door de nieuwbouw van het zorgcentrum “Voor Anker”. De straatnamen in het gebied zijn gerelateerd aan de voormalige strokartonfabricage.

Collectie : G.J. Stuut (273-21a; H-196)

Bewoners aan beide zijden van het Kalkwijksterdiep

Hoewel op bijgaande foto lang niet alle woningen zijn te herkennen is door een viertal oud-bewoners(sters) langs het Kalkwijksterdiep getracht de bewoners te achterhalen. Geheel links (niet zichtbaar op de foto) woonde melkboer Tjapko Zuur, vervolgens (in de eerste dubbele woning) Klaas Prins (werkte bij Hooites-Beukema), “vrouw” Jaspers-(de) Roos; in het daarna

volgende huis kleermaker De Groot(h), achter zijn huis stond een gebouwtje van de zondagschool (gereformeerd of Broederschap der Gelovigen). De werkplaats van de gemeente Hooge Zand stond achteraf met daarvoor een dubbelwoonhuis, bewoond door Hassing (bouwopzichter) en Van Bergen (chef-schilder). Daarna een dubbele woning met Prins (had maar één arm, verloren bij een ongeval bij Hooites-Beukema) en Bakema. Vervolgens de families Wilbrink, Niewold, S(Z)antinge, Kuipers en Westerborg, Kruse, Strobos, Boerman, Knip (groenten en vis), weduwe Mulder, Smallembroek en de familie Niemeijer (het geboortehuis van Mien Westerdiep-Niemeijer). Meer in noordelijke richting waren schoenmaker Hulshof, schilder Lenz en kruidenier Smit (later kapper De Jonge) gevestigd. Nog voor de ingang naar het Westerpark (Singel) stond een drie-onder-één kap woning met daarin Trienko de Boer, in het midden Meijer en aan de noordzijde Niewold. Ten noorden van de Singel stond de slagerij van Willem Fellingier (later kruidenier Woltman), vervolgens de familie Spelbrink, sigarenwinkel Spoor en kolenboer Wildeboer. Na de Baptistenkerk woonden vatenmaker Kuiper, Gepke van Delden, vandaar de naam “Gepke’s draai” voor het smalle bruggetje, dat over het Kalkwijksterdiep de verbinding vormde tussen de Zuiderstraat en de Verlengde Zuiderstraat. Bij Gepke woonde het gezin van haar dochter (Willem de Lange) in. Hiernaast waren gevestigd de snoepwinkel van Veenhoven, de bakkerij van Baas (later gymnastiekleraar) met als opvolger bakker Wey en tenslotte de kruidenierswinkel van Woldendorp, later mastenmakerij Hulsebos en constructiebedrijf Lockhorn. Aan de Fabriekskade had je van af het spoor apotheek Leutscher (voorheen het meestershuis), café Menses, later café Dijkstra en Leger des Heils, weduwe Kuilema, (familie Pesman, schipper Van Komen?), de winkel van Roelf van Dijk (galanterieën en huishoudelijke artikelen, later verhuisd naar de Stationsweg); zijn zwager Harm Vos liep met de handkar. Vervolgens opa Bakker, Jager, dames Tal(l)en (naaisters), kruidenier Scheper, “dikke” Piet Wiel en Brongers. Vervolgens een laan naar achteren met onder andere Westman, Jeltje Burghart, Hooyer, Koerts en Sienot. Naast de fabriek een woonhuis met de families Houwing en Venekamp. Aan de noordzijde van de fabriek stond een woning met een gevelplaat aan de voorzijde (aanwezig in het gemeentearchief) met onder andere de families Schaafstal, Brummer en Blik (winkel in garen, band en ondergoed enz.). Daarna de families Westerdiep, Van der Woude en Smedes.

Uitgave : J.J. Smedes en Zn. (W. Poutsma), Hooge Zand 1433H

Collectie: G.J. Stuu (H-195)

MIT VOADER WEEROM NOAR VROUGER (9)

Henk Puister

‘Kerel, doe hest t goud te pakken,’ zegt mien pa as e mie housten heurt bie hom in koamer. ‘Ast mie t mor nait aanpootst.’

‘Ie hebben toch n griepsponde had, pa? Ik heb ook aine had traauwens en desondaanks houst ik as n grode.’ Ik pak deusie potter’s tou buutse uut en loat n poar op mien vlakke haand valen. Den bring k haand noar mond tou en sloek pottertjes deur. ‘Meester Duzzeljee nam aaltied pottertjes as e verkolden was,’ herinner k mie haardop. ‘Dou zat k bie hom in viefde klazze, dat t is al sikkom n haalve aiw leden. Mor kom, zelve aan t waark goan?’ Ik leg mien schriefblok en mien baalpènne kloar en hoal leesbrille tou mien tazze uut.

Pa gaat even verzitten in zien makkelke stoule en vragt: ‘Mout t n ikverhoal worden? Ik bin toch nait belaangriek, man.’

‘Loat mie nou mor even geworden, pa. Ik red mie der wel mit. Ie waren as kind al dol op harmonikoameziek, hè. Woar kwam dij laifde vot. Radio?’

‘Veur radio heurde k dij meziek wel,’ is t antwoord. ‘Mor mien voader haar zulf n harmonikoa en hai speulde der voak op. t Leek mie aibels mooi tou om mien voader dat noa te doun. Zat ik as kind mit kont op dele te sjantern en k wos mie gain road mit miezulf, den gaf aine van mien ollu mie voader zien accordeon en ik kloarde hailmoal op. k Zat op dat ding te tjoekseln en k vergat alles om mie tou.. k Zel n joar of tiene west hebben dou k in grode vekaansie bie n fruitkweker aan t bezzen plukken ging veur n poar buutssinten. In haarfstied plukde ik appels en vlijde dij in kissies. k Was drok aan t spoaren. Dou k op ambachtsschoule zat zee voader tegen mie dat k zulf mor n accordeon verdainen mos as k zo gern aine hebben wol. Hai kon sinten nait tou bainen uut snieden. Mit vattien joar ging k aan t korenschoven binden en op hokken zetten bie n boer. n Zuster van mien opa Job woonde mit heur man in Blekerstroade in Stad. Heur inwonende zeun van om en bie daarteg joar was mezikaant van zien affeer. Hai speulde saksefoon en accordeon in n daansorkest. ‘Jeff King’ haitde dij orkest. k Wait t nog sekuur. Dizze familie in Stad help mie om aan n accordeon te komen veur nait te veul geld. In n grode meziekwinkel aan t Zuderdaip kochde ik mien eerste accordeon. t Ding haar twaalf bazzen, haitde van ‘Meisterklang’ en was moakt in Duutslaand. Mor wat kwam ik bedrogen uut. Familie zel der wel niks aan doun kind hebben, mor t ding was zo vaals as wat. t Was n instermint mit kopern kleppen en t mozzen stoulen kleppen wezen...’

‘...Wat is t verschil den,’ wil ik waiten.

‘Kopern kleppen binnen nait staark genogt en geven n vaals geluud,’ antwoordt mien voader. ‘Haile laange zummervekaansie haar k swoar waark verzet bie boer en ale doage ston ik krom mit mien laange, dunne rugge,’ zegt ol man en hai kikt derbie asof e piene weer opkomen vuult. ‘k Haar mie d’haanden stokkend aarbaid en knooid en dou kwam k der zo bescheten bie langs.’ ‘Mor loater beleefden ie toch plezaaier genogt aan t speulen?’ is mien vroage.

Pa nikt mie tou en glimlaagt: ‘k Was nog mor net van ambachtsschoule of en dou ging k hèn en kochde mie n goie. Mor mien moeke huil hailmoal nait van meziek en zai stuurde mie noar boeten tou mit de woorden: Goa doe mor mit dat tjoedelding op regenbak zitten, jong.

En doar kon k mie urenlaank dulden. Buurwichter kwamen der voak aanzetten en den vruigen zai mie of k n bepaald versie veur heur speulen wol. Max van Praag, Kees Pruis en Willy Derby waren bekinde zangers in dij joaren. Op n zundag zat k zunder aarge op regenbak

en ik speulde dat t n laive lust was. Inains ston buurman veur mie. Hai was swoar geriffemeerd en kwam krekt tou kerke uut. Hai trok n kop as zoere melk dou e tegen mie zee: Wilst doe wel onmiddelk mit dat werelds ding onder dak goan, jong. k Vergeet t nooit weer.'

'Ie hebben les had op t Hogezaand, pa, nait?'

'Joa,' is t antwoord. 'Op zotterdagmirreg ging k mit mien kammeroad Teun van Egmond van Schewol (Schildwolde) op fietse noar Julianastroade in Hogezaand tou. Den kregen wie n uur accordeonles van Kaalk. Deurdeweeks waarkde man bie Scholtens febriek in Foxhol.'

'Wat leeftied haren ie dou?'

't Is zo'n vievenzesteg joar leden,' vertelt pa. 'k Was begun twenteg. As Kaalk drok mit ons aan t waark was, den ging deure op n zeker memint lös en den kwam zien vraauw deraan mit n schuddel vol zuideghaid. Doar zat heur man tussentieden den lekker van te smikseln. Hai kreeg ook n moal n schuddel rebaarber aanlangd van heur. Ons accordeonleroar puulde dat dou lekker op Loater wui mie dulek dat Kaalk slim last haar van sukerzaikte en dat zien vraauw op prik of wos wanneer of hai verlet haar van wat zuits.'

'Den begonnen zien vingers te trillen zeker,' veronderstel ik 'en as e den vaals begunde te speulen heurde zien vraauw dat e suker hebben mos netuurlek. Mor, eh...Ie dronken veul melk, nait, om mor beter speulen te kinnen. Dat heb k wel ais heurd teminnend.'

'Teun van Egmond en ik gingen op n duur op brulofen en perteien accordeon speulen,' zegt mien pa. 'Wie waren dou jongkerels van begun twenteg. Allain bie familie en bekinden speulden wie, hur. Mor mozzen wie noar minsen tou dij bekind stonnen as grode innemers, den luit mien moe mie thuus eerst n vlèzze melk opdrinken veurdar k votging te meziekmoaken. Draank is vergif in t liggoam en melk is tegengif ja.'

'Ie duufden uut goud fersoun gain glas draank waagern netuurlek,' zeg ik. 'Mor hou ging t der den tou op zokse feestoavends?'

'Tegen n uur of haalf negen, negen uur, kwamen Teun en ik voak binnen mit ons accordeons,' vertelt pa. 'Vraauwlu zaten aalmoal al stief en defteg en in ale opschik kloar achter toavel. t Hoar op stutten. Manlu zaten mitnkaander strak in t pak, pedde op, bore om en mit strikke veur te wachten. In dij tied druigen kerels aalmoal n pedde.'

'Ook in huus?' vroeg ik.

'Joa. Mor as wie n paar uur speuld haren en wie kregen t volk mit den zag t der aalmoal hail aans uut. Vraauwlu haren lippen en ogen wied lös en rooie vlekken zaten heur in haals. t Hoar was heur inzakt en ze haren waangen as kooltjes vuur. En kerels haren strikke op rugge hangen en klebbe van pedde hong heur in nekke. Zo ging t der heer.'

Voader begunt te lagen en perbaaiert overènde te komen.

'As joen accordeon dat aalmoal kloarspeulen kon, pa, den was dat n wonder van n werelds ding ja. Den mouten ie mie doar aander moal mor ais meer over vertellen.'

'Mor t wui nooit n lösbandeg kermesspultje, hur. Men bleef zok gedroagen,' verzekert pa mie. 'Ik moak ons eerst n kopvol kovvie. In odder?'

'Lekker, man,' zeg ik. 'Veur n borrel is t nog te vroug en n accordeon hebben ie ja toch nait meer in huus.'

MOLENS IN EN ROND HOOGEZAND- SAPPEMEER (DEEL 2)

Henk Booij

In Pluustergoud nummer 38 zijn behandeld de boekweitenmolens, de grutmolens, de wind en/of roggemolens en de korenwind/graanmolens. In dit nummer krijgt u een overzicht van de zaagmolens en de olie/pel/korenmolens.

Zaagmolens

De houtzaagmolen De Goede Hoop in Foxhol

Deze molen is vermoedelijk in 1738 gebouwd. Het was een rietgedekte achtkante bovenkruier op een houten tussenstuk op een zaagschuur aan de trekvaart naar Foxhol (nu Gerrit Imbosstraat 5). Wie de eerste eigenaar is geweest is onbekend. De molen is vermoedelijk rond 1800 (of eerder) verkocht aan Arend van Olst en consorten. Hij diende op 15 februari 1802 een rekest in bij het gemeentebestuur te Groningen omdat zij vanwege de hoogte van de bomen op de trekweg belet werden hun kostbaar fabriek na behoren te kunnen drijven en zij verzochten dat de bomen aan de Westerbroeksterweg tot de Kolhamster Nieuwelaane aanmerkelijk verkort of getopt mochten worden. Het antwoord van de gemeente kwam op 3 maart 1802 en dat hield in dat de Stadshovenier opdracht kreeg de bomen aldaar te toppen op dezelfde hoogte als de bomen op het trekpad buiten het Kleine Poortje te Groningen.¹ In 1829 wordt de eigenaar van de molen Roelf Bartelds van Leggelo, houtkoper en molenaar, geboren ongeveer 1799 en overleden 10 juli 1849. Er is nog een foto waar de molen, een houtzaagmolen, op staat met de vermelding: de houtzaagmolen van houthandelaar Johannes Post van Leggelo, geboren 29-11-1834 en overleden 6-4-1915. In maart 1902 is de molen met houtloods afgebrand.

De zaagmolen van Oldenziel te Kielwindeweer

Deze molen gebouwd in 1770, stond aan de Dorpsstraat te Kielwindeweer, ongeveer 300 meter voor de Vossenburg. Bewoonster was weduwe Tjaart Hendriks, molenaar. Het was een zaagmolen en later een korenmolen. Type een spinnenkopstellingmolen. Deze molen zou zijn afgebroken rond 1836, en vervangen door een achtkante stellingmolen met een stenen voet, het werd een korenmolen. De molen werd herbouwd op dezelfde plaats. In 1853 is deze molen verbrand en in hetzelfde jaar werd er een nieuwe molen gebouwd, afkomstig uit De Groeve, de molen van Kuiper. Type een stellingmolen, bovenbouw met asfaltpapier gedekt en een stenenonderbouw. Deze molen was gebouwd door J.E. Ensing. De molen werd later ingericht als pelmolen. Dit werd later de molen van de familie Oldenziel. In 1955 werd voor deze molen van de weduwe J. Oldenziel een sloopvergunning verleend. Maar voordat de molen werd afgebroken (?) werd deze korenwindmolen in de verkoop gedaan.

Mr. J. Rengers Hora Siccama, notaris te Hoogezand, zal op verzoek van de weduwe Tjeert Hindriks Mulder en consorten op donderdag 18 juni 1835 om 11.00 uur, ten huize van de logementhouder H.J. Nieboer te Hoogezand op voordelige voorwaarden, publiek verkopen: Een plaats land, gelegen in Kiel-Windeweer, stadsgrond no. 74 met de daarop staande behuizing en koren-windmolen, met het recht van octrooi van die molen; en nog een plaats land gelegen aan de Kalkwijk, westkant no. 79. Om het eerste perceel op de 1e november aanstaande en het tweede perceel dadelijk na de toeslag te aanvaarden.

Houtzaagmolen De Vrijheid Kalkwijk

De Molen is gebouwd in 1786 en stond eerst aan de Kalkwijk oostzijde nummer 6. Dit was een lage zaagmolen. Verkocht aan Sytse Heres Calkema en Sebo Hindriks voor 10.400 gulden met behuizinge en gereedschappen. De molen is in 1797 verplaatst naar het Kieldiep hoek Winschoterdiep (tegenover de Knijpslaan) op een vierkante stenen onderbouw. Bovenbouw met horizontale beplanking, gedekt op houten tussenstuk. In 1840 kwam de molen in handen van Cornelis van Calcar. In 1893 kocht de firma A.C. Maathuis de molen. Op 27 augustus 1895 draaide molen De Vrijheid bij windkracht 10. Plotseling werd er brand geroepen, rook kwam uit de kap, en door de harde wind werd de brand verder aangewakkerd. In korte tijd stond de molen in vuur en vlam. Niet lang daarna kwam het brandende maar nog draaiende wiekenhuis met donderend geraas naar beneden. De brandweer en diverse brandspuiten ter plaatse. De brand bij Maathuis sloeg over naar drie houtloodsen, en naar de woning van de molenbaas en ook het huis van de weduwe Vossekamp vatte vlam.

Tegenover de Vrijheid stond de oliemolen “De Ooijevaar” van B. ter Borgh, die vatte ook vlam want het vuur sloeg zelfs over het Winschoterdiep naar de overkant. Ook het pakhuis van Ruding, waar olie was opgeslagen ging in vlammen op. Ook de bakkerij van Kuitse en de boerderij van weduwe Reinder Boerema brandden tot de grond toe af. De brug over het Kioldiep werd geheel vernield door de brand. Pas tegen het eind van de middag was de brand onder controle. Vele panden waren tot de grond toe afgebrand. De zaagmolen van Maathuis en de stoomoliemolen De Ooijevaar van Ter Borgh werden beide niet herbouwd. Ter Borgh begon wel op diezelfde plaats een zeepziederij.²

Een beeld van het begin van het Kioldiep te Hoogezand, gefotografeerd vóór 1888. Links de houten romp van oliemolen “De Ooijevaar” met stoompijp; geheel rechts achter de bomen de draaiende wiken van houtzaagmolen “De Vrijheid”. In de verte op de achtergrond de oliemolens “De Windhond” (A) en “De Steenbok” (B). Collectie: Rijksarchief Groningen.

Zaagmolen De Pelikaan te Hoogezand

Deze molen is gebouwd in 1819 en in 1902 afgebroken. Was een zaagmolen, rietgedekte bovenbouw en houten onderbouw staande op “huisjes”. Het jaartal 1819 stond in het riet van de bovenbouw. Eigenaar was Jan Douwes Romkes. Molen verkocht in 1889 aan J. Dallinga. Molen in 1902 afgebroken en de onderdelen gingen naar Papenburg. En sinds 1902 verder op stoomkracht. De molen stond zuidzijde Winschoterdiep hoek Stationsstraat (nu Kees de Haanstraat) bij de Bonthuizerbrug (Kadastraal sectie C 23).

Houtzaagmolen te Hoogezand

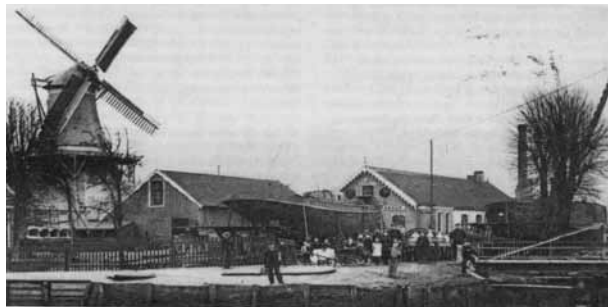
De buitenplaats Overwater is al enige malen verkocht en wordt nu te koop aangeboden op 18 februari 1867. De plaats Overwater bestaande in een wel onderhoudende en van diverse kamers en geriefelijkheden voorziene Herenbehuizing en een kapitale houtzaagmolen, met houtstekken, knechtenwoningen en ruime sloopstimmerwerf, is gelegen op het florissants gedeelte van Hoogezand, zuidzijde en nabij het spoorwegstation. Overwater gelegen naast de pastorie van Hoogezand. De voorlaatste keer dat Overwater werd verkocht was in 1792 en wel voor de prijs van 9800 gulden. De molen Overwater: Deze molen is gebouwd in 1792 door Jan Reinders.

In 1828 zijn U. en R. Reinders eigenaar, in 1831 overdracht van de helft aan Uco Jans Reinders, en vanaf 1867 is Jan Uco Reinders eigenaar tot in 1887.

In de nacht van 16 op 17 maart 1887 is de molen afgebrand. Het was een zaagmolen, rietgedekte bovenbouw op een houten onderstuk. De molen stond aan de zuidzijde van het Winschoterdiep, ongeveer tegenover waar nu de Houtmanstraat is gelegen, aan de kolk ten oosten van de villa Overwater.³

Houtzaagmolen Romkes/Dallinga

Houtzaagmolen van Maathuis met de werf van Wolthuis

De Molen van Maathuis en Hensema te Sappemeer

Gebouwd in 1841 voor Anthonie Egberts Maathuis. Een houtgedekt achtkante molen met zaagschuren op “huisjes”. De molen stond aan de zuidzijde van het Winschoterdiep, hoek Borgercompagniesterdiep (nu Museumwerf Wolthuis). In 1923 is de molen afgebroken. In 1873 werd gebruik gemaakt van stoomkracht voor het zagen van hout, later op elektriciteit, toen werd G. Hensema uit Haren eigenaar van de molen.

Zaagmolen De Aeolus te Foxhol

De molen is in 1855 gebouwd door Ipe Annes Hooites, molenaar en scheepsbouwer. Het betrof hier een zaagmolen, type stellingmolen (achtkante bovenkruier). Tijdens de storm van 16 en

17 december (?) kwam de stelling naar beneden. De molen is in 1892 afgebroken en verplaatst naar Schildwolde. De naam Aeolus: Is een figuur uit de Griekse en Romeinse mythologie, de bewaarder van de winden en tevens de Godheid die ervoor zorgde dat de Grieken niet konden uitvaren naar Troje, alvorens koning Agamemnon zijn dochter aan de godin zou offeren. Boreas was de noordenwind, Notos de zuidenwind, Euros de oostenwind en Zephyrus de westenwind.⁴ De molen heeft gestaan waar nu de scheepswerf is van De Hoop te Foxholsterbosch. Kadastraal op sectie H. 274 Hoogezand.

Links de houtzaagmolen Aeolus, rechts de pel- korenmolen.

Olie- pel- en korenmolens

Wat is een Pelmolen: In de molen werd gerst tot gort gepeld om het kaf van de graankorrel te scheiden. Zo'n pelmolen kon alleen maar werken bij een windkracht van 5 Bft. Deze molens hebben meestal ook maalstenen, in verband met onvoldoende wind, dat ze dan nog wel graan kunnen malen. De gerst wordt gepeld met de zijkant van de stenen die hiervoor op de zijkant geribbeld zijn.

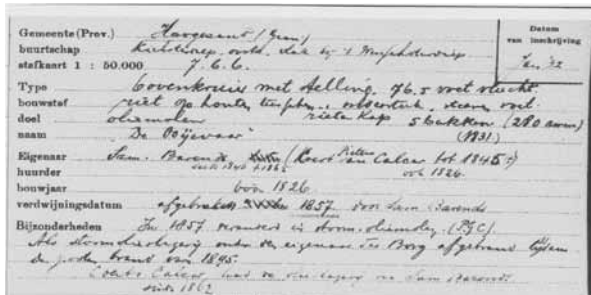
Oliemolen te Sappemeer

Er is een verzoek ingediend door de heer E. Themmen, predikant te Sappemeer, dat er op een pastorie-heem te Sappemeer, gelegen aan de Pastorielaan door ene Cornelles Menses gebruikt, wordt begonnen met de aanleg van de fundamenten tot het maken van een Olijmolen, door paarden te drijven. En dat het voor velen grote consequenties zal hebben. Uit het verzoek is op te maken dat de predikant zich daartegen wil verzetten. Het verzoek is gericht aan Burgemeesteren en raad van Groningen, 6 september 1770. Het antwoordt van de heren Borgemeesteren en Raad van Groningen komt op vrijdag 28 september 1770.⁵ Zij antwoorden daarop: er is over gesproken tot het oprichten van een Oly-Rosmolen te Sappemeer die door de Heer C. Star Lichtenvoort wordt ondernomen. Borgemeesteren en de Raad van Groningen

hebben vervolgens de heer Cornelis Star Lichtenvoort een octrooi verleend voor de duur van vijftientig jaren en alleen in de kolonie van het Hoogezand en Sappemeer om een Rosmolen op te richten en olie te slagen, mits dat binnen een jaar en op de plaats bij de Heren gecommiteerden te bepalen, zal geschieden. De bouw van de molen is voltrokken. Maar dan na 25 jaar, in de maand juni van 1795 wordt vermeld dat de heer Star Lichtenvoort het huis met schuur en ook de behuizing met de Olymolen, tuin en ruim 18 grazen land heeft verkocht aan Jacob Berends en zijn vrouw Jantje Hillebrands voor 9000 gulden. Alles staande en gelegen te Sappemeer noordkant nummer 54.

Oliemolen “De Ooijevaar” te Hoogezand

Molen “De Ooijevaar” is gebouwd vóór 1826 en in 1857 afgebroken en was een oliemolen. Eigenaar was Koerts Pieter van Calcar, koopman, tot 1845. Daarna was eigenaar Samuel Barends. Want de molen werd op 13 mei 1846 publiek verkocht ten behoeve van de erfgenamen van Van Calcar. Bij de oliemolen was een pakhuis, knechtenwoningen met erf en een mooie aangelegde tuin. Gelegen op het aangenaamste in de florissants gemeente Hoogezand, aan het Hoofd- en Kieldiep. De molen stond zuidzijde Winschoterdiep en oostzijde Kieldiep; wat nu het Heveapad is. Verder werd er nog verkocht de aardappelmoutwijn branderij, een huis aan de Zwarteweg, een huis en tuin te Kropswolde en nog een aandeel in het Kofschip “De Juffer Fresina”. De molen werd in 1857 afgebroken door Sam Barends en toen veranderd in een stoom-olieslagerij, onder de eigenaar B. ter Borg. De molen is tijdens de grote brand van 1895 afgebrand.

Dit is een Ten Bruggencate affiche: over Molen de Ooijevaar⁶

Koert Pieter van Calcar had ook een moutwijnfabriek. Maar met de moutwijn ging het in de beginjaren 1840 niet goed. In die periode heerste er de aardappelziekte en ging de productie van moutwijn hard achteruit. In 1845 vroeg Koert Pieters van Calcar aan het Rijk om vermindering van zijn belasting. Maar daar werd door het Rijk niet aan voldaan. Van Calcar moest maar stoppen met het produceren van moutwijn.⁷

Oliemolen “De Windhond” te Hoogezand

De molen is gebouwd vóór 1828 als oliemolen. De molen is in 1901 afgebroken. Eigenaar was Romke Meihuizen. De opbouw kostte 13.000 gulden. In 1836 verkocht door S. Meihuizen aan S. Meihuizen jr.; In 1859 verkocht door de wed. S. Meihuizen aan haar zoon Jacob Meihuizen tot 1872. Bij de windoliemolen werden mede verkocht de gereedschappen behorende bij de molen en een knechtenwoning. Ook nog verkocht 2 bunder, 98 roeden en 30 ellen uitmuntend groen- en bouwland. De molen aanvaardden op de 1e juli 1860 en de landerijen op Sint Gregorius 1860. Later verkocht aan B. ter Borg. De molen had ook nog een uitvaart naar Kropswolde. De molen stond aan het Kieldiep westzijde, ongeveer 500 meter ten zuiden van de spoorlijn. Dat zou nu zijn: hoek Troelstraan/ Van der Duyn van Maasdambweg.

Stoom-oliemolen Hoogezand

J. Piccardt en mr. C. Hartman Busmann, notarissen te Hoogezand en Sappemeer zullen op verzoek van de heer E. ten Oever op woensdag 29 juli 1863, ten huize van de logementhouder N.A. Stuur te Martenshoek, publiek verkopen:

1. een stoomoliemolen, geheel van steen en ijzer gebouwd, met ruime bergplaatsen voor zaad en brandstof, kelders voor olie, en met de bij de molen behorende gereedschappen.
2. een compleet nieuw olieslag met gereedschappen, geschikt voor een op te richten wind-oliemolen;
3. drie knechtenwoningen met tuin staande aan de Stadstrekweg en aandelen in het Kofschip de Annegina Elzina.⁸

Windoliemolen De Adelaar te Hoogezand

Op verzoek van de weduwe H.K. Mulder zal de verkoping van de oliemolen De Adelaar te Hoogezand op 16 januari 1867 worden uitgesteld, om later te worden aangekondigd. Aldus notaris Piccardt. Dan gaat op verzoek van de eerdergenoemde weduwe en haar kinderen de verkoop door op woensdag 20 februari 1867 bij de logementhouder Neven te Hoogezand.

Er zal worden verkocht een behuizing en een ruime schuur met erf en op afbraak een kapitale windoliemolen De Adelaar, staande noordzijde Winschoterdiep, ten westen van de Bonthuizerbrug. De molengereedschappen kunnen tegen taxatie waarde door de koper worden overgenomen. Vermoedelijk is de molen toen gekocht door E. Frima te Hoogezand. De molen is ooit gebouwd voor Heike Harms Mulder met vergunning van de landdrost Wichers op 28 april 1810. Volgens informatie van de molendatabase bleek mij dat genoemde molen in 1810 vanuit Wormerveer naar Hoogezand is overgebracht. De molen had daar de naam van Boerenjongen en is in 1694 gebouwd als dubbele oliemolen. De windbrief werd op 10 juni 1695 uitgereikt aan Pieter Woutersz. De molen kende hierna behoorlijk wat eigenaren. In 1805 kwam de Boerenjongen voor f 1725 in het bezit van Jan Mol. Deze Jan Mol verkocht de molen met deszelfs huis voor 2500 gulden op 26 april 1810 aan Heike Mulder. Die liet de molen slopen en werd weer opgebouwd te Hoogezand aan de noordzijde van het Winschoterdiep even ten oosten van de Bonthuizerbrug. Het huis heeft Mulder laten staan en verkocht. In 1960 stond het huis er nog. Anno 2013 is hier een appartementencomplex met de toepasselijke naam “De Adelaar” verrezen. Toen Heike Harms Mulder de molen wilde opbouwen protesteerden de omwonenden omdat die bang waren voor eventueel overslaande brand en voor het op hol slaan van de paarden. Zelfs de rechter moest er aan te pas komen en die had geoordeeld dat de oliemolen niet op de beoogde 51 maar op 70 voet afstand van het voetpad moest komen.⁹ Generaties Wormerveerders hebben daar in de olieslagerij gewerkt. Veel molenaars werden door het harde geluid van de vallende stampers heidoof zodat zij, om iemand te kunnen verstaan, hun vette oliehanden achter hun oorschelpen hielden. Hieraan wordt de bijnaam “Glad-oren” voor Wormerveerders toegeschreven.¹⁰

Olie-, Pel- en Korenmolen te Sappemeer

Op verzoek van de heer R. Meihuizen zal wegens verandering van woonplaats op donderdag 24 januari 1867 publiek ter verkoop worden aangeboden: Een in 1847 hecht en sterk nieuw gebouwde Olie- pel- en korenmolen met ruime berging voor zaad, oliekoeken, koren en brandstof, en alle voorhanden gereedschappen met toebehoren, een knechtenwoning en daarbij staande behuizing en schuur, waarin stalling is voor 22 stuks vee met daarbij behorende grond en tuin. Alles staande en gelegen aan het Borgercompagniesterdiep te Sappemeer, nabij de spoorlijn Groningen-Winschoten. Alles te aanvaarden 1e juni 1867.

De Bonthuizerbrug in het verre verleden!¹

Pel- en Oliemolen van Kubbe en Haan te Sappemeer

Molen werd gebouwd in 1847 voor G.J. Kubbe. Het was een pelmolen en oliemolen en eerder een runmolen. De molen is in 1870 verbrand, stond te Sappemeer Oost, aan het Westeind. Deze molen was in 1869 overgenomen door Tammo Haan. Op 18 juni 1870 brandde de molen tot de grond toe af. Men beweerde dat de brand was aangestoken. In hetzelfde jaar ging de molenaar over tot herbouw. (Een runmolen: Is in principe een schors- of eekmolen. Wordt gebruikt om eikenschors fijn te malen tussen de molenstenen. Van schors werd run gemaakt door water er aan toe te voegen; dat bevatte looizuur en werd gebruikt voor het looien van leer).

De molen van Glas te Sappemeer

De molen van R.J. Glas werd gebouwd in 1862 en was een koren- en pelmolen. Deze stond aan de tegenwoordige Noordbroeksterstraat. Van 1862 tot 1868 eigendom van Muntinga en van 1868 tot 1870 van J.K. Mulder.

In 1870 brak molenmaker Wiertsema de molen af, om hem weer op te bouwen aan het Winschoterdiep voor Tammo Haan. Voor de bouw van de molen werd daarvoor de achtkant van de molen van de Jagerswijk (Noordbroeksterstraat) aangekocht. In 1882 kreeg deze molen een stoommachine als hulpkracht. In 1896 werkten er twee volwassenen op de molen. De molen is verdwenen omstreeks 1912. De molen van Tammo Haan was een forse molen. Het achtkant was voorzien van gepotdekselde planken. En de molen had veel grote ramen.¹² De molen werd herbouwd op het Westeind.

Oliemolen Orion te Sappemeer

De molen werd in 1847 gebouwd voor R. Meihuizen. Het was een oliemolen, een achtkante bovenkruier. In 1873 werd er een stoommachine aangeschaft en in 1881 werd de molen afgebroken. De molen stond aan het Borgercompagniestraat, tegenover waar nu het Binnenhof is. Aan het Borgercompagniesterdiep, ten zuiden van de spoorlijn werd in 1881 een

nieuwe molen gebouwd en daar werd het achtkant van de molen de Orion hergebruikt van de heer R. Meihuizen. Deze molen werd gebouwd voor W. Berg. Het betrof hier een korenmolen, een hout gedekte achtkant op een stenen tussen- en onderstuk. In 1889 was er een uitbreiding van de stoom oliefabriek; van firma Ter Borg en zoon. De molen is in 1903 afgebroken en verplaatst naar 't Waar bij Scheemda. Genaamd Molen van Sprang. Deze molen is in oktober 1920 door brand verwoest.

Oliemolen te Sappemeer

De molen van Jan Berends Boerma is gebouwd voor 1831 en heeft er gestaan tot 1867. Een oliemolen op windkracht; een riet gedekte achtkant op houten tussenstuk en onderstuk. De molen stond aan de noordkant van het oude Winschoterdiep, tussen de Heerenlaan en Ruiterspijp.

Het Wapen van Friesland te Hoogezand

Je zou haast zeggen, hoort die molen hier wel thuis. Waar komt die naam vandaan? De molen is gebouwd in 1840 en stond aan de noordzijde van het Winschoterdiep nabij de Gereformeerde pastorie en schuin tegenover de molen de Pelikaan. Het was een houtgedekte oliemolen en later een korenmolen. Op 16 mei 1888 is de molen verbrand. Eigenaar van dev-molen zou geweest zijn ene heer Tholeman. Verder geen gegevens kunnen achterhalen.

Pelmolen te Borgercompagnie

Aan de oostzijde van het Borgercompagniesterdiep stond een pelmolen, ongeveer tegenover de molen van Rienmeijer, gebouwd rond 1855 en afgebroken in 1906. Het was een kleine molen, type stellingmolen.¹³

Pel- en korenmolen te Foxholsterbosch

De molen is in 1847 gebouwd voor J.J. Huizing. In 1877 is de molen afgebroken, de toenmalige eigenaar was L. Reinders. Het type molen is onbekend. De molen stond in de buurt van de huidige scheepswerf Foxhol.

In Pluustergoud 40 krijgt u het laatste deel van molens in Hoogezand-Sappemeer met de Poldermolens.

- *1 Gemeentearchief Groningen [nu RHC Groninger Archieven] rekest 83 folio 656, 15-2-1802.
- *2 Artikel gedeeltelijk overgenomen uit Pluustergoud van december 2000; van Hendrik A. Hachmer.
- *3 Molengegevens via molendatabase.org.
- *4 Informatie Wikipedia.
- *5 Uit resolutiën B & R van Groningen.
- *6 Van: Allemolens.nl. Ten-Bruggencate; en molendatabase.org.
- *7 Gegeven uit 375 jaar Hoogezand en Sappemeer, blz. 157
- *8 Advertentie in Nieuwsblad van het Noorden.
- *9 Uit: 375 jaar Hoogezand en Sappemeer.
- *10 Allemolens.nl. Ten-Bruggencate; en molendatabase; Duizend Zaanse molens.
- *11 Foto afkomstig RHC-Groninger Archieven
- *12 Gegevens: molendatabase.org. en Allemolens.nl.
- *13 Kan zijn dat het toch een en dezelfde molen is.
Maar in de molendatabase wordt er gesproken over twee molens op die plaats.

DE “WESTERBROEK” NA MIJNEXPLOSIE ONDER WATER VERDWENEN

Chris Nannen

De kop van dit verhaal doet het ergste vermoeden. Inderdaad! Wat een vreugdevolle ‘geboorte’ had moeten zijn eindigde bijna in het einde van een scheepswerf en werkgelegenheid van veel mensen uit Westerbroek, nu ruim zeventig jaar geleden. Zoals gezegd bijna, maar niet veel later toch nog dramatisch geëindigd.

Ik heb mij eens verdiept in het schip “Westerbroek”, een Raised Quarterdek. In 1939 als “Warta” op stapel gezet bij E.J. Smit voor rekening van Rothert & Kilaczijcki uit Gdynia in Polen. Samen met haar zusterschip ”Lola”. In verband met de oorlogsomstandigheden kon het schip niet aan de Poolse eigenaren worden afgeleverd. Dit had natuurlijk gevolgen voor de werf, die het op dat moment financieel moeilijk kreeg. Sluiting van de werf was niet denkbeeldig. Gelukkig werd er een andere oplossing gevonden. De directie van E.J. Smit besloot het schip voor eigen rekening te laten varen. Op 9 september 1939 is het te water gegaan en gedoopt als “Westerbroek”.

Opgelegd in het Eemskanaal te Delfzijl (Foto Chr. Nannen)

Verdere gegevens van de “Westerbroek”: in 1940 opgelegd in Delfzijl, later in Rotterdam. In 1941 werd de “Westerbroek” gevorderd door de Duitsers en naar Hamburg gebracht, waar het werd versterkt op scheepswerf Sictas tot ‘Sperrbrecher’. Op 1 augustus 1941 kwam het schip in de vaart als Sperrbrecher II en later als Sperrbrecher 142. De taak van een Sperrbrecher was om in konvooi te varen als voorschip door een mijnenveld. Op 14 september 1942 is het door een mijnexplosie ter hoogte van Ostende gezonken. Eind 1946 werd het wrak terug gevonden en met explosieven opgeruimd. In de oorlog werd aan de zijanten van een schip de naam en Holland aangebracht en in het witte vlak op de boeg de Nederlandse vlag geschilderd. Een roemloos einde, van het, voor zover mij bekend, enige vrachtschip met de naam Westerbroek.

MIJMERINGEN BIJ HET LEZEN VAN PLUUSTERGOUD NR 38 DECEMBER 2013

Frits Kruse

Wij woonden aanvankelijk in Zuidbroek. Mijn vader werkte in augustus 1930 bij Motké, een soort nevenvestiging van W.A. Scholtens Aardappelmeelfabrieken waar toen bijvoorbeeld custardpoeder werd gefabriceerd. Op de dag van zijn bedrijfsongeval werd hij ontslagen en werkloos. In de jaren dertig was er sprake van een grote mate van werkloosheid. Hij is net zoals zovele anderen tijdelijk tewerkgesteld in Jipsinghuizen en soortgelijke werkverschaffingsprojecten. De uitkering voor werklozen was zeven gulden per week. Hij speelde viool en trompet, ook wel eens op bruiloften en partijen, als een vorm van bijverdienste. Als dit bij de gemeente bekend werd (verraden) werd zijn uitkering gekort.

Later werkte mijn vader bij W.A. Scholten's Aardappelmeelfabrieken te Foxhol als schilder. Hij had voorheen nog nooit een schilderskwast in zijn handen gehad maar op dat moment moesten stalen constructiebalken geleverd worden. Hiervoor was in die tijd kennelijk geen of nauwelijks vakbekwaamheid nodig. Zodoende verhuisden wij van Zuidbroek naar Hoogezand. Op de muur van ons huis aan de Brugstraat (thans Meint Veningastraat) had mijn vader een bordje musicus bevestigd (zie hiervoor).

In 1934-1935 woonden mijn ouders en ik in een gedeelte van de woning van slager Van der Laan aan de Brugstraat te Martenshoek. Slager Van der Laan was weduwnaar. Aan de andere kant woonde schoenmaker Eising. Een paar huizen verderop was meelfabriek Buurma. Ik speelde wel eens met mijn leeftijdgenoot Harrie Buurma in zijn huis. Hij had toen al een kinder/speelkamer.

Mijn moeder maakte de winkel schoon van slager Van der Laan zodra de winkeldeur gesloten werd. Mij staat bij dat het alleen de "grote beurten" op vrijdag- en zaterdagavond betrof. Zij was ook werkvrouw bij klompenmaker Vonk aan de Brugstraat.

Foto Bartha Eising (rechts) met Frits Kruse

De kleuterschool was in die tijd naar mijn mening dicht bij het centrum van Martenshoek (de sluis). Ik heb nog een foto van de school tijdens Sint Nicolaas. Het zullen waarschijnlijk twee klassen geweest zijn gelet op het aantal kinderen (circa 70) en de twee juffen. Jufvrouw Lietje was toen mijn juf (op de foto links naast Zwarte Piet). Een heel lieve juf, zoals het hoort voor kinderen op die leeftijd. Meester Brouwer was hoofd van de Lagere School.

Sinterklaasfeest Kleuterschool Martenshoek 1935

Enkele namen: Bovenste rij naast Sinterklaas vlnr, Grietje Smittenberg en Corrie Spieker, daarnaast Sinterklaas en rechts van Sinterklaas, Albert ter Veer, vóór Sinterklaas Frits Kruse (trui en handen in de zakken), daarnaast Koos Koning.

Voorste rij, 5e van links, Hillie Hulsebos, daarachter met trui, Johannes Koning en in het midden met matrozenkraag, jongetje Vonk.

Verder denk ik in de opsomming van Gerrit Stuuat van de bewoners en bedrijven aan de Brugstraat nog enkele aanvullingen te kunnen geven t.w. Naast de winkel van Jamin, was het winkeltje "Deurholt". Even verderop richting de sluis klompenfabriek van Vonk (Vegter Vonk geloof ik. (VV op de klompen gegraveerd.) Ook was hier de schoenklompenfabriek van Overzet. In de houtopslag van Ten Have sliep Lode Bok (of was het Jan Neuze ?) ook wel eens bovenop de planken in opslag. Ik meen te weten dat mijn leeftijdgenoot, Frits van der Werff, (getrouwd met Alie Brouwer) zoon was van touwslagerij van der Werff. In de opsomming van Gerrit Stuuat komt ook een touwslagerij voor bij George Bodewes. Ik twijfel of dit juist is.

In aansluiting op het artikel Seinpost T. van Lippo Wolthuis is het Spoordok ook een plek uit mijn herinnering van een paar jaar eerder (in de oorlogstijd). Vanaf de Beukemastraat, waar ik toen woonde, waren het station van de Spoorwegen, het los- en laadperron/terrein en het spoordok een geliefde plek om te spelen. Langs de spoorloot, aan de Parallelweg, zocht ik regelmatig voer voor mijn konijnen (onton = paardenbloem). Eens werd ook daar een trein beschoten door de “tommies” (Engelse jagers). In de oorlogstijd, ik ben dan 10 - 15 jaar, zochten wij de stukjes steenkool die bij het overladen van de wagens waren gevallen. Er was immers brandstofnood.

Ik heb ook de treinen gezien met goederenwagens waarvan de deuren op een kier stonden en die de spoorwegovergang naar de Kalkwijk passeerden op weg naar Nieuweschans. Er werden soms briefjes, portemonneetjes en dergelijke tussen de smalle spleten van de wagens door op de straat gegooid. Opmerkelijk vind ik nog steeds dat wij als kinderen (toch wel echte kwajongens) deze niet oprapten. Dit was, op de een of andere manier (een stille afspraak), voorbehouden aan volwassenen. Misschien waren we hiervoor wel gewaarschuwd door onze ouders. Dat weet ik niet meer.

In de opsomming van seinpost T is het misschien nog vermeldenswaard dat verderop langs het spoor, richting Sappemeer, ongeveer tegenover de veiling en de firma Koeneman, een stortplaats was van de groenteveiling te Sappemeer (gevestigd er recht tegenover aan de andere kant van het spoor). Hier was een aparte spoorwegovergang voor boeren en/of kwekers. De overtollige groenten, die geen aftrek vonden bij de veiling, werden hier gestort en overgoten met petroleum om deze voor consumptie ongeschikt te maken. In de oorlogstijd gingen wij als kinderen naar deze stortplaats om de komkommers, spits- en bloemkolen en tomaten te zoeken die niet geraakt waren door de petroleum. We namen deze groenten mee naar huis en onze moeders waren er heel blij mee.

HERINNERINGEN AAN HET KLEINE DORPJE FOXHOL (1940-1955)

Frans Kostwinder

Zoals iedereen in de gemeente Hoogezand-Sappemeer wel weet ligt Foxhol heden ten dage een beetje verstopt tussen het oude Winschoterdiep, de Woldweg en de Energieweg. Vroeger lag Foxhol direct aan de “snelweg” van Groningen naar Hoogezand. We hoefden alleen maar de brug over en daar was al de bushalte. En als we met de trein wilden gingen we naar station Kropswolde.

De W.A.Scholtenweg

In 1940 werd ik een paar maanden voor het begin van de oorlog geboren aan de W.A. Scholtenweg te Foxhol en heb er tot mijn 21ste gewoond. Voor ons huis (nummer 13) lag het stinkende Winschoterdiep. Dit kanaal was echter, hoe vervuild dan ook, wel de levensader van het dorp. De hele economie werd door dit water bepaald. Vele scheepswerven hadden hun domicilie aan het "oude" Winschoterdiep, zoals Bodewes, Bijlholt, Fikkers, Hijlkema, Muller en Suurmeijer. Deze werven genereerden, evenals de vele toeleveringsbedrijven, heel veel arbeid. Naast de bedrijvigheid in de scheepsbouw was er natuurlijk de aardappelmeelfabriek van W.A. Scholten. Ook dit bedrijf zou nooit in Foxhol zijn begonnen als het Winschoterdiep niet zou hebben bestaan. Uit dit alles mag blijken dat er in ons dorp werk genoeg was en ik kan mij ook geen werkloosheid in die tijd kan herinneren. Aan het begin van de W.A. Scholtenweg woonden ook een aantal scheepsbouwers met de naam Bodewes.

Aan het eind van de straat na de fabrieken van Scholten woonde ook nog een familie Bodewes maar die was voor zover ik mij herinner verbonden aan de lierenfabriek. Wat ik mij nog wel kan herinneren, dat daar 2 mooie meisjes woonden (Anneke en ?). Tussen de scheepswerven in was ook de woning van de familie Bijlholt van de gelijknamige scheepswerf. Zij zijn later verhuisd naar het Westerpark.

Tussen deze werven in, waar de geasfalteerde weg al lang was overgegaan in een sintelweg lagen nog een aantal kleine huisjes en niet te vergeten café Stam.

Wij woonden in een huis van Scholten, zoals meer werknemers van dit bedrijf een huis van de fabriek hadden, waar gratis werd gewoond en waar ook de elektriciteit door de fabriek werd geleverd. (mooie secundaire arbeidsvoorwaarden). Links en rechts van ons woonden opzichters van diverse afdelingen van de fabriek, zoals Pot en later Bakema, die verantwoordelijk waren voor de smederij en de machinekamer, Mandema verantwoordelijk voor de zetmeelfabriek, Bulthuis voor de stroopfabriek en Boekhout voor de vezelfabriek. Voor de duidelijkheid, mijn vader, Jan Kostwinder, zorgde voor de aankoop van en het op juiste moment laten leveren van de basisgrondstof van de fabriek, de aardappel. De arbeidsmobiliteit was eigenlijk te verwaarlozen en voor zover ik weet bleef iedereen tot aan hun pensioen voor de fabriek werken en dus in hetzelfde huis wonen. De huizen waarin deze mensen woonden zijn inmiddels allemaal verdwenen en hebben plaats gemaakt voor opslagloodsen e.d.

W.A. Scholten

De campagnetijd zorgde natuurlijk voor veel leven in de brouwerij. Van september tot december was het 24 uur per dag een komen en gaan van vrachtwagens die de aardappels aanvoerden. Daarenboven natuurlijk de aanvoer per schip. Het lossen van de schepen ging op volgorde van aanleggen/aanmelden en daar ging het wel eens mis. Ze mochten aanmelden als ze door de Foxholsterbrug waren, maar sommige schippers probeerden daarmee de hand te lichten en stapten op een verder afgelegen punt op de fiets en melden zich. Dit alles om eerder gelost te worden en een nieuwe lading te halen. Ook op kleine schaal probeerde men elkaar al een beetje te beduvelen. Toch werd dit niet altijd in der minne geschikt en werden de vuisten gebruikt. Mijn vader was dan altijd degene die de zaak oploste. Hij kende zijn pappenheimers als geen ander en als ze niet naar hem luisterden, dit gebeurde zelden, kregen ze even geen opdrachten meer om ergens aardappelen te laden.

Ook bij de aanvoer per vrachtauto ontstonden nogal eens problemen, maar dan meestal midden in de nacht als er een storing in de fabriek was. Als het echt uit de hand liep kwam de nachtportier aankloppen en mocht Jan Kostwinder het weer oplossen. Hij was voor niemand bang en straalde ontzag uit. Ondanks zijn tenger postuur. Dit bleek ook wel in de oorlogsjaren. Hij zat niet actief in het verzet met knokploegen etc. maar iedereen wist waar hij voor stond en hij werd regelmatig benaderd en om hulp of advies gevraagd.

Alle diensten die in de 40er en 50er jaren werden geleverd werden contant afgerekend, zowel de vervoerders, schippers en vrachtrijders en de leveranciers van de aardappels, de boeren, werden contant uitbetaald. Op het kantoor stonden 2 grote brandkasten en er lag zoals uit het vorenstaande mag blijken altijd veel geld in. Om dit te bewaken lag er naast het geld een doosje met daarin een pistool en een aantal kogels. Ik mocht er alleen maar naar kijken. Een keer per jaar werd er mee geschoten. Op oudejaarsavond (Eevm kiekn of ai et nog wel dut.). Ja, ja! Verder is het pistool gelukkig nooit gebruikt. Soms lag er heel veel geld in de kluis. Dat was dan nodig om de boeren uit te betalen. Dit gebeurde niet in Foxhol. Nee hij ging met dit geld en een collega naar een hotel in bv. Vries of Hoogeveen en daar kwamen de boeren "afrekenen". Zie je het voor je: tussen de 50 en 100 boeren die elk na afloop meer dan f 10.000 op zak hadden en een borreltje dronken.

afrastering of iets dergelijks was absoluut geen sprake. Met vriendjes, zoals Derk(je) Mandema, Henk van Delden, Jannes Westerhof en Jan Broekema verstopten we ons dan tussen de zakken met vezels of aardappelmeel of op andere plekken. Heel erg spannend natuurlijk. Sommige arbeiders hadden een vreselijk zware baan. Dat realiseer je je nu, maar toen was dat gewoon. Zakken met aardappelmeel van ieder 100 kg werden op de rug genomen en gestapeld tot hoogtes van wel 10 meter. Met z'n tweeën werden er dan in ca. 8 uur tijd tussen de 800 en 1000 zakken gestouwd. Nu mag een doos of verpakking nog geen 25 kg wegen.

Terug naar het dorp

Het dorp bestond uit 5 straten/wegen en wel: De Hoofdweg (nu Gerrit Imbosstraat), de Meerweg (nu Klaas Nieboerweg), de Woldweg, de Krullweg en de W.A. Scholtenweg. De Krullweg werd in 1928 aangelegd en hier werden 12 huizen (in 3 blokken van 4) gebouwd voor "sociaal achtergebleven gezinnen". Dit is inmiddels totaal anders, maar toen ik daar als klein jochie langs liep op weg naar school of boodschappen moest halen uit het dorp, zag je dat het geen toplocatie was.

Er woonden rond 1946 ca. 1000 mensen in Foxhol. Wat meer is dan ik in gedachten had, maar het zal wel kunnen kloppen.

De middenstand was zeer goed vertegenwoordigd en wel als volgt: Fietshandel Jan

Messchendorp, Bakker Gräler, Kruidenier Zwart, Huizenga (Sperwer), Groenteboer Lambeck, Kruidenier en Drogisterij Weduwe Nieboer, Kruidenier Klunder, Snoepwinkeltje van Wildeboer, Slager Nieboer en Slager Steenhuis, Kapper Buter/Oosting, Petroleumboer Pieter Messchendorp en last but not least Café

Ter Veer (Pietje Snoep). Verder had je aan de overkant van het "oude" Winschoterdiep nog Loodgieter Bergman, Kapper Beerta, Café De Koele en Café Wiardi.

Bovendien werd het dorp op geregelde tijden bezocht door melkboer Kruizinga en visboer van Weerden. Voor de bezorging van brieven etc. was er in het dorp een postkantoor met dhr. Pals als beheerder. Grotere stukken zoals pakketten e.d. gingen met de "snikke" van Koning & Teuben naar Groningen voor verdere distributie. Kapper Buter was een ouderwetse dorpskapper die maar 1 coupe afleverde. Aangezien mijn moeder voor haar huwelijk een kapperszaak had gehad werd als gevolg daarvan mijn haar dus op gezette tijden thuis geknipt (zelfde coupe). Dit tot mijn ongenoegen, want bij kapper Buter lagen tijdschriften die ons, jongens, zeer interesseerden zoals bv. "De Lach" met prachtige pin up foto's.

Kapper Buter

Een winkel met huishoudelijke artikelen hadden we in het dorp niet. Daarvoor gingen we naar “Rieks Diggel” in Martenshoek. Voor kleding kon je in Hoogezand terecht, maar meestal gingen we naar de stad. Al met al zou je kunnen zeggen dat de Foxholsters voor hun eerste levensbehoeften niet ver hoefden te gaan.

De geestelijke verzorging stond wel op een laag pitje. Er was ook niet zoveel behoefte geloof ik. Er was een Baptistenkerkje en bij schilder Kramer kwamen in een kleine zaal (grote huiskamer) ook gelovigen bijeen op zondagmorgen. Hier was ook de zondagschool. Na de “kerkdienst” kwamen er een aantal kinderen bijeen (niet vrijwillig) van ouders die vonden dat hun kinderen toch iets “meer moesten weten” dan wat ze op de openbare school aan kennis opdeden. De kosten per “les” waren 5 cent en 2 cent extra voor de kerstviering. De NH-kerk was in Kropswolde en de RK-kerk stond in Foxham. De dominee kwam af en toe op de lagere school in de zesde klas een soort bijscholingscursus geven maar of de klas daar nou op zat te wachten?

De scholen

Een zekere tweedeling was er wel in het dorp. Je had de “roomsen” en de “gewonen”. De roomse kinderen zagen we zelden, zij gingen naar hun eigen school in Foxham bij de kerk en wij, de gewonen, naar de W.A. Scholtenschool in Foxhol. We kwamen elkaar echter wel tegen op het sportveld, o.a. bij de schoolvoetbaltoernooien. Het was niet gemakkelijk om van de roomsen te winnen want zij hadden een geheim wapen. Een van hun verdedigers had nl. een kunstbeen en dat boezemde zoveel ontzag in dat we niet vaak tot scoren kwamen.

Er was ook een “bewaarschool” in Foxhol, die geleid werd door juffrouw “Zwaantje”. Ik ben daar maar een paar dagen naar toe geweest. Ze was heel streng en ze had een grote stok waarmee ze dreigde. Het was ook niet echt nodig om daar heen te gaan. We speelden thuis in de tuin met de buurjongens.

De lagere school had vier leslokalen en daar tussenin een gymzaal. Op zolder lag de turf. De toiletten waren achter de school en stonken enorm. Naast de school stond nog een brandweershuisje, dat aan de voorkant was verbonden met de school. Aan de achterkant was het niet verbonden, waardoor er een smal gangetje ontstond. In dit gangetje werden regelmatig meningsverschillen met de vuisten beslecht.

In de eerste klas hadden we juf Boer. Lief en mooi. De tweede en derde klas was een combinatieklas onder leiding van meester Gelling. In deze klas werden de meeste tikken uitgedeeld. Vooral als je handen niet schoon waren. Dit ging dan met de meetlat en op je knokkels. Wat me bijgebleven is dat het vaak dezelfde leerlingen betrof en dat ze veelal uit de armere gezinnen kwamen. In de vierde en vijfde klas hadden we les van meester Ottens. Hele goeie meester die er o.a. voor heeft gezorgd dat ik bijna alle jaartallen nog ken. Die werden er echt ingestampt. Hij liet de kinderen die ergens nul fouten in hadden soms raden in welke hand hij een dubbeltje had verstopt. Dat was voor ons veel geld, en dus veel snoep uit het snoepwinkeltje. De zesde klas was voor de hoofdonderwijzer, meester Schoolland. Hij bepaalde welke vervolgopleiding je kon gaan volgen. De meeste leerlingen gingen naar de ambachtschool, huishoudschool of deden nog een zevende klas. Een paar gingen naar de ULO, en dan na een jaar ULO naar de HBS, of ze bleven op de ULO. Er waren er ook die direct van de lagere school aan het werk gingen. Ze ontrokken de leerplichtwet of ze waren al 16 jaar toen ze de lagere school verlieten. De meeste namen van mijn klasgenoten ben ik vergeten, maar ik herinner me nog Jannie Kremer, Alida Bosgraaf, Anneke Gräler, Grietje Prins, Anje van Sloten, Jan Broekema, Jan Rijkens, Henk van Delden, Pietje Doddema, Jacob en Klaas Steen, Jannes Westerhof en Paul Genzel.

In tegenstelling tot de hedendaagse jeugd waren wij destijds altijd vroeg op school. Soms waren we er al om half acht en er werden altijd spelletjes gespeeld. Hij die het eerst op het schoolplein aanwezig was bepaalde meestal welk spel er gespeeld werd. Van knikkeren tot bokspringen van tikkertje tot landje-pik. En nog veel meer. Buiten het schoolplein werd er ook veel gespeeld. Tollen en hoepelen waren van die seizoensgebonden spelen net als vliegeren. In de zomer gingen we vissen bij het meer. Ook werd er veel gevoetbald. Als iemand maar een bal had, dan kwamen de vriendjes vanzelf. De bal was of van rubber, maar die ging heel snel kapot door het vele prikkeldraad, of van leer, maar dan moest er weer een binnenbal bijgezocht worden. Daarvoor hadden we de slagers, want zij hadden de beschikking over varkensblazen, die wij dan weer opbliezen en in de leren voetbal stopten. Maar ook de varkensblazen hielden het meestal niet lang vol.

4e en 5e klas openbare Lagere school Foxhol 1950

Achterste rij staand: Froukje Bos, Henk Blauw, Henk v.Delden, Berend Grasmeyer, Amel Messchendorp, Bruintje Wilkens, Frans Bosgraaf, Jan Broekema, Sebo Boiten, Reinder Zwaneveld.

Daarvoor staand: Hillie Oostland, Janna Hulst, Dinie Dulleman, Janke Haakman, Trijntje Kraster, Bertie Wiegman, Dirkje Tamminga, J. Timmer.

Gehurkt: Maarten Veldthuis, Juurtje Beerta, Anje v. Sloten, Aaltje Blijham, Lidy Bosgraaf, meester Ottens (zittend), Anneke Gräler, Geertje Grasmeyer, Henny ten Cate, Jannie Kremer.

Zittend: Geert Tuijzenga, Feike Visser, Jan Rijkens, Jannes Westerhof, Frans Kostwinder, Klaas Draaijer.

Verenigingsleven

In Foxhol was er de voetbalvereniging FVV. Het was een vereniging zonder een eigen clubhuis zo net na de oorlog. Ik herinner me dat er kleedruimtes waren in café Ter Veer en daarna liep je een pad af achter de huizen langs die aan het Kattendiep lagen en zo kwam je op het ene voetbalveld dat de club rijk was. Op zondag was dat toch wel de plek waar je half Foxhol tegenkwam.

De grootste vereniging in het dorp was echter de Foxholster Gymnastiek Vereniging F.G.V. Beroemd waren de jaarlijkse uitvoeringen in hotel Faber in Hoogezand. Met als hoogtepunt de reuzenzwaai aan de rekstok van de heer Genzel.

In de zomer trof de jeugd elkaar meestal in het zwembad. Niet alleen uit Foxhol, maar ook uit verder afgelegen plaatsen kwamen veel mensen bij mooi weer verkoeling zoeken in dit fraaie openluchtbad, dat een integraal onderdeel van het Foxholstermeer was. Je kon als je wilde zo het zwembad uitzwemmen..

Enkele herinneringen

In de jaren zoals hier beschreven waren er ook gebruiken die je eigenlijk niet meer tegenkomt. Zo kwamen er veel dorpelingen op Nieuwjaarsdag langs de deur om je een gelukkig Nieuwjaar te wensen. Niet zozeer omdat ze dat nu zo meenden, maar meer om een paar centen te vangen of een borreltje te drinken. Zo gebeurden er ook wel komische dingen.

De familie Koning was uit Indonesië kort na de oorlog neergestreken in Foxhol en ze woonden naast ons. Naar oud Indisch gebruik deden ze de deur nooit op slot en dan kan het volgende gebeuren: Nieuwjaarsdag, niet al te laat komt Pait (Nainhoes) van de Krullweg in z'n beste pak de huizen langs voor het brengen van zijn nieuwjaarswens. Hij belt aan bij de familie Koning, maar die slapen nog en Pait gaat achterom. De deur is open en hij gaat naar binnen. Niemand te zien, maar hij neemt een stoel en zet zich aan de keukentafel (wij zien dit vanuit ons huis en wachten af). Na toch wel enige tijd komt mevrouw Koning eindelijk de keuken in en ziet dan een onbekende man die "haar "Veul hail en zeegn" wenst. Grote consternatie natuurlijk, maar bij ons veel plezier. Voordat het verder uit de hand liep is mijn vader de buurvrouw ook maar een gelukkig Nieuwjaar gaan wensen en uitgelegd wat de bedoeling was van het onverwachte bezoek. En zo liep het toch nog goed af.

Wat niet goed afliep was het opblazen van de Foxholsterbrug zo aan het eind van de oorlog. Het verhaal ging dat de twee Duitsers die de brug bewaakten omgekocht waren en dat ze een borrel zouden gaan drinken in café "De Koele" vlakbij de brug. De Canadezen zouden dan de brug innemen en de springladingen verwijderen. Helaas werden de omgekochte Duitsers op het laatste moment vervangen en de brug werd met een doffe klap opgeblazen. Foxhol was van de buitenwereld afgesneden, maar niet voor lang. Al vrij snel was er een dekschuit geregeld, waardoor er weer toegang kwam tot het openbare vervoer en niet te vergeten café "De Koele" van de familie Berg.

EEN HISTORISCHE WANDELING DOOR HOOGEZAND-SAPPEMEER IN DE NEGENTIENDE EN DE TWINTIGSTE EEUW (4)

Gerrit Stuit

In de voorgaande edities van Pluustergoud is een rondgang door respectievelijk Sappemeer, Hoogezand en Martenshoek (Sluiskade) beschreven.

In deze editie worden allerlei wetenswaardigheden langs het Oude Winschoterdiep ter hoogte van Martenshoek (Werfkade), Foxham en Foxhol onder de loep genomen.

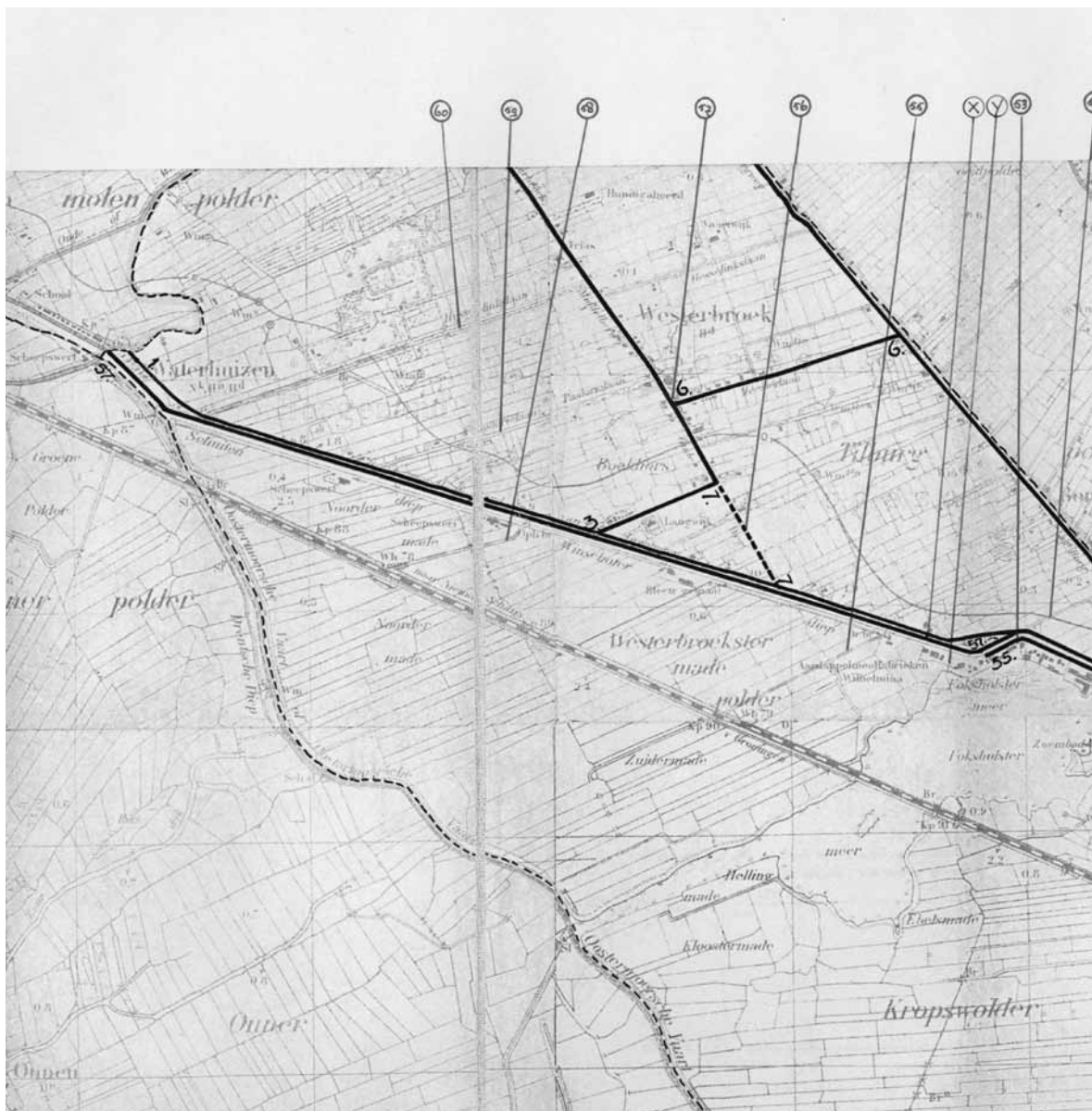
Vanaf 1650 wordt een overzicht gegeven van de scheepswerven gelegen ten westen van de Martenshoekster sluis; alle werven waren (en zijn nog) aan de zuidzijde (landzijde) van het (Oude) Winschoterdiep gevestigd.

De vrij talrijke krimpen en laantjes worden op bijgaande kaart aangegeven door middel van een cijfer, evenals de scholen; de bruggen door middel van hoofdletters (bijlage 1).

Alle sinds het begin van de twintigste eeuw gevestigde scheepswerven langs het Oude Winschoterdiep tussen Martenshoek en Waterhuizen staan op een aparte kaart vermeld (bijlage 2).

Krimpen, laantjes, bruggen en scholen

- 44 Het Abramsdiepje vormde de grens tussen de gemeenten Hoogezand en Slochteren.
- 45 De krimp ten oosten van het Fultonplein, waar o.a. Sam Levie woonde. Hij was groenteboer van beroep en ventte de groenten en fruit uit met behulp van de hondekar. Het beeldje “Salomon en Leentje”, staande aan de Sluiskade aan het einde van het Oude Winschoterdiep te Martenshoek, herinnert aan de familie Levie.
- 46 Het Fultonplein, hieraan stonden kamers in eigendom van de aldaar gevestigde meelfabriek Fulton. Thans bevinden zich hier de fabrieksgebouwen van Trelleborg en Parker.
- 47 De Wilken’s kamers ten oosten van het voormalige garage-verhuurbedrijf en de fietsenhandel Bischoff (thans Foxham 55).
- 48 De Niestern’s krimp (ook wel Fulton genoemd); hieraan stonden acht woningen. Huidige situatie ten westen van Werfkade 4.
- 49 De Koningsgang met bedrijfswoningen van de ijzergieterij van Koning. Op de hoek stond een dubbel winkelpand, waarin onder andere kapper (“Kokkie”) Rijkens en rijwielhandel Muntendam hebben gewoond. De kamers aan de noordzijde van de gieterij werden ook wel de “Assener kamers” genoemd, dit naar aanleiding van de overgang van de gieterij van Assen naar Foxham. Huidige situatie: ingang Blijmam Recycling, Foxham 19.
- 50 De Jachtwijkslaan vormde de toegangsweg naar de vroegere veenborg “Jag(ch)twijck” op de oostelijke hoek van de laan was de slagerij van Van Dijken (later verhuisd naar de Burg. Van Royenstraat nabij het Kieldiep) gevestigd. De tegenoverliggende scheepswerf van Bodewes Scheepswerven draagt eveneens de naam “Jachtwijk”.
- 50a Het tolhek was gelegen aan de noordzijde van het Winschoterdiep tussen de Nieuwelaan en de Foxholsterbrug, ter hoogte van het huidige adres Korte Groningerweg 37.
- 51 De Foxholsterschool, tot voor kort dorpshuis “De Klabbe” (Gerrit Imbosstraat 14). Ook bij deze school was een gebouwtje van de brandweer gevestigd.
- 51a De Badweg, de verbindingsweg vanaf de W.A. Scholtenweg met het zwembad in het Foxholstermeer.

- 52 Het "Krullaantje" (Krulweg) vormt de verbinding tussen de W.A. Scholtenweg en de Foxholsterhoofdweg (thans Gerrit Imbosstraat).
- 52a De Borgweg-school, staande aan de oostzijde van de Borgweg.
- 53 Aan de zuidzijde van het Winschoterdiep bevond zich een complex van veertien kamers, "Veertienborg" geheten. De kamers bevonden zich achter café Stam (Foxholsterbosch) en naast scheepswerf Suurmeijer en strekten zich uit tot het Foxholstermeer.

BIJLAGE 1

Eén van de bewoners was “Kappie” Tonckens, een bekende stroper op het Foxholstermeer.

- 54 Aan de noordzijde van het Oude Winschoterdiep stonden tien kamers, genaamd “Tienborg”, op de locatie waar thans het Nieuwe Winschoterdiep ligt. “Tienborg” lag tegenover “Veertienborg”. Direct ten oosten van de “Tienborg” was het “Bontekoe’s” laantje gelegen, dat de verbinding vormde tussen het Oude Winschoterdiep en de Borgweg.
- 55 Vanaf de “Bouwman’s klap” liep een boerenlaan via de Westerbroekstermadepolder richting de spoorbaan.
- W De Foxholsterbrug, afgebroken in 1961.
- X De Bouwman’s- of Huiziga’s klap, gelegen direct ten westen van de scheepswerf van Ferus Smit.
- Y Het loop- en fietsbruggetje aan de noordzijde van het Foxholstermeer.

Martenshoek Werfkade

Nadat we de “Drukke Buurt” ten zuiden van het Martenshoekster Verlaat achter ons hebben gelaten vervolgen we onze rondgang ten westen van de uitgang van de Molensloot. Op dit punt gaat de Sluiskade over in de Werfkade. We passeren eerst een drietal, nauw bij de scheepsbouw betrokken, bedrijven in de vorm van het scheepstimmerbedrijf van Helmers, het bedrijf gespecialiseerd in het optuigen van schepen, scheepstuigerij WECO (Van der Werff), en machine- en lierenfabriek Fulton van H.E. Bodewes. In de verte horen we reeds het geratel, afkomstig van het klinken van de huidplaten van de ijzeren schepen.

Vanaf 1880 werd bij de scheepswerven langs het Winschoterdiep, met een zekere argwaan, zeer geleidelijk de overstap van de houten scheepsbouw naar de bouw van ijzeren schepen gemaakt. Door het steeds groter worden van vooral de ijzeren schepen verhuisden veel van de werven van de oostkant naar de westkant van het Martenshoekster Verlaat. Dit in verband met een te geringe diepgang en breedte van het kanaal en de te smalle bruggen en sluisen.

Zo kwamen ter hoogte van Foxham en het Foxholsterbos, maar ook in Westerbroek en in Waterhuizen verschillende scheepswerven tot stand. Alle werven waren, zoals al eerder vermeld, gesitueerd aan de zuidzijde van het Winschoterdiep. Reeds in 1652 wordt een werf bij de sluis vermeld, de “Scheepsbraijerij bij het Martenshoekster Verlaat”, van Hilbrandt Gerrijts en Gabbe Jelles. Nadat de werf verschillende malen van eigenaar is veranderd houdt deze in 1807 op te bestaan.

In de periode van 1700 tot 1750 neemt het aantal scheepswerven ten westen van de sluis aanzienlijk toe: Vanaf circa 1730 de werf van Bijlholt, Van der Werff en Niestern. De werf stopt in 1936 met als laatste eigenaar Berend Niestern. Vanaf ± 1748 de werf van Geerts, Keizer, Bijlholt en Nicolaas Niestern. Mogelijk bevonden zich twee hellingen op hetzelfde perceel; de werf is tot 1828 in werking geweest. De werf van Van der Werff en Nijhuis is in 1736 opgericht. Vanwege een schuldvordering wordt de werf in 1856 verkocht met als nieuwe eigenaar Halbe Harmannus Nijhuis. Ook in de periode tot 1800 vestigde zich een viertal werven ten westen van de sluis:

De werf van Bijlholt, Boerma Thiecke en Schut bevond zich op hetzelfde perceel als de werf van Bijlholt, Van der Werff en Niestern. Bijlholt was tot 1867 eigenaar van de werf, daarna waren leden van de families Boerma, Thiecke en Schut er werkzaam.

De werf van Tijmens, Bodewes en Verstockt was vanaf circa 1747 in bedrijf. Geert Joostens Bodewes en zonen zijn in 1873 verhuisd naar het Foxholsterbosch. De gebroeders J. en G. Verstockt hebben het bedrijf van 1875 tot 1915 voortgezet.

De werf van Keizer, Boerma, Van der Werff en Boerma is vanaf 1777 in bedrijf geweest; de laatste eigenaar was Harmannus Jacobus Boerma (1854).

Na 1800 vestigden zich duidelijk minder werven aan het Martenshoekster deel van het Winschoterdiep:

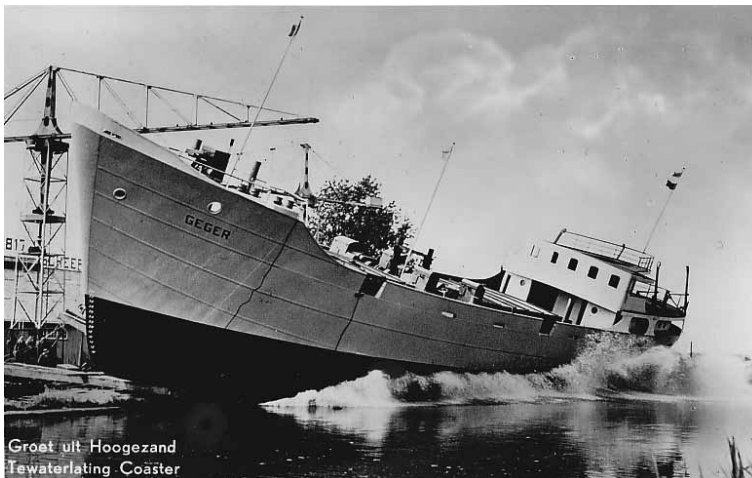
De werf van Pattje, Doornbusch, Van Diepen werd in 1840 opgericht door Wigger Jannes Pattje. Na de Tweede Wereldoorlog was de werf achtereenvolgens in bezit van Jac. Bodewes (Scheepswerf Hoogezand), Ferus Smit en thans Coops en Nieborg.

In 1802 stichtte Jannes Sygers Bok eveneens een werf ten westen van de sluis.

In 1826 werd deze werf overgenomen door Wijnke Geerts Bodewes. De werf is nog steeds onder de naam Royal Bodewes Scheepswerven B.V., Hoogezand in bedrijf.

Hoewel zich tussen Martenshoek en Foxhol nog wel een drietal werven vestigde of werd overgenomen, ging de belangstelling voor het opzetten van nieuwe scheepswerven na 1850 meer richting het Foxholsterbosch en zelfs naar Westerbroek en Waterhuizen.

De oorzaak hiervan was de te smalle doorvaart door de Foxholsterbrug.

*Tewaterlating coaster
"Geger" bij Bodewes
Scheepswerven
Martenshoek ca. 1950*

Tussen 1850 en 1900 vielen toch nog de volgende werven te noteren: De werf van Smit, Bodewes, Mulder en Hijlkema.

Groot uit Hoogezand
Tewaterlating Coöster

Tussen 1876 en 1887 voerde Henricus Smit (gehuwd mer Geertruida Margaretha Bodewes) het bewind over de werf, die eigendom was van de Gebroeders G. en H. Bodewes en van smid Th. H. Mulder (1888 – 1923). Vanaf 1923 was de werf in handen van de familie Hijlkema. Sinds 1995 is de werf verkocht aan Bodewes Scheepswerven B.V. De werf van Bodewes en Fikkers was van 1891 tot 1916 in eigendom bij Wijnandus Bodewes. Van 1916 tot 1951 voerden de gebroeders Fikkers het bewind over de werf. Van 1951 tot 1958 werd de werf voortgezet samen met de gebroeders Coops onder de naam “Martenshoekster Scheepsbouw Maatschappij”; in 1958 werden de activiteiten beëindigd. In 1856 werd door Luurt A. Hijlkema een werf in Martenshoek opgericht. Van 1882 tot 1932 waren de Gebroeders G. en H. Bodewes de eigenaars met als werfbaas Everhardus J. Hijlkema. In 1932 koopt Enbert J.H. Hijlkema de werf terug. De werf wordt onder de naam “Voorwaarts” voortgezet tot 1985. Thans bieden de panden onderdak aan carrosseriebedrijf Groenewold.

Grote belangstelling bij de tewaterlating van het m.s. Forte bij Bodewes Scheepswerven (locatie Jachtwijk), maart 1989

Tussen de vele relatief kleine werven stonden nog verschillende woonhuizen, grotendeels behorend tot de naastgelegen werven, zo af en toe afgewisseld door een (kruideniers-) winkeltje. Deze werden meestal geëxploiteerd door de echtgenote van de werfbaas. De werknemers werden meestal verplicht hun dagelijkse inkopen te doen bij deze winkels, waarin vaak ook nog een “stille knip” aanwezig was. Hier werd dan illegaal een maatje of dubbelmaatje jenever geschonken. Zodoende kwam een groot gedeelte van het zuur verdiende loon weer terug in de zak van de werfbaas. Vooral na 1950 zijn, ter vergroting van de werven, veel van deze woningen afgebroken zodat hier grotere schepen konden worden gebouwd. Van de vele werven aan de Werfkade in Martenshoek zijn momenteel twee overgebleven, beide behorend tot de Royal Bodewes Scheepswerven, Hoogezand. De meest oostelijke werf (locatie Verstockt) wordt gebruikt voor de productie van scheepssegmenten. Ook het scheepstimmerbedrijf van Scheen was op deze locatie gevestigd. Op de westelijke locatie (Jachtwijk) worden de schepen afgebouwd en te water gelaten. Hier worden ook de casco-schepen, die in de lage lonen landen (onder andere Roemenie en China) zijn gebouwd, verder afgewerkt. Ging het bij de houten scheepsbouw aanvankelijk om schepen met een tonnage van honderd ton of minder; bij de overgang naar ijzeren schepen ging het in het begin om enkele honderden tonnen en thans bedraagt de inhoud van de langs het Winschoterdiep gebouwde schepen vele duizenden tonnen. Bij de eerste ijzeren schepen werden de huidplaten door middel van klinken aan elkaar verbonden, thans worden de schepen gelast. De scheepswerven werden via het Winschoterdiep bevoorrad door middel van beurtvaart-schepen of platbodemschuiten.

De werknemers uit het tegenover de werven gelegen Foxham bereikten de overkant door middel van een schouw, die de ze met behulp van een ketting in het water zelf bedienden. Voor fietsers en voetgangers waren de werven en de woonhuizen aldaar eveneens te bereiken via een onverhard pad, dat achter of via de werfterreinen liep.

Pas in 1959 waren de scheepswerven beter bereikbaar na de aanleg van de ten zuiden van de werven aangelegde Industrieweg.

Hoewel de meeste krimpen en laantjes aan de noordzijde van het Oude Winschoterdiep waren gelegen, treffen we aan de zuidzijde van het kanaal de “Niestern’s krimp” (48) aan. Hieraan stonden acht woningen. Geprojecteerd op de huidige situatie was de krimp, ook wel “Fulton” genoemd, ten westen van het pand Werfkade 4 gelegen.

Tewaterlatingen

Praktisch alle schepen worden dwarsscheeps te water gelaten in het smalle Winschoterdiep. Alleen bij de voormalige werf Van Diepen in Waterhuizen vinden de tewaterlatingen langscheeps plaats. De dwarsscheepse tewaterlatingen zijn zeer spectaculair en trekken meestal veel toeschouwers. Vele van deze toeschouwers lopen tijdens het aanschouwen van de tewaterlating natte voeten op aangezien dit gepaard gaat met een enorme waterverplaatsing over de aan de overzijde gelegen weg. Bij de tegenover de werf gelegen huizen stroomde het water meestal de voordeur binnen en verliet het huis via de achterdeur. De bewoners kregen hiervoor een schadevergoeding.

Het kapseizen van de “Rian”

Hoewel het tijdens de dwarsscheepse tewaterlatingen in verreweg de meeste gevallen goed gaat, ging het in 1948 tijdens een tewaterlating bij de scheepswerf van de Gebroeders G. en H. Bodewes (locatie Jachtwijk) flink mis. Tijdens de tewaterlating van de “Rian” bleef het achterschip haken op de balken, waardoor het voorschip te snel in het water kwam, waarna de coaster kapseisde. Tot 1948 was het gebruikelijk, dat tijdens de tewaterlatingen werknemers, belangstellenden en zelfs schoolklassen aan boord waren. Hoewel tijdens de tewaterlating van de “Rian” geen schoolklas aanwezig was, viel onder de werknemers toch één dode te betreuren. Sindsdien is de aanwezigheid van mensen aan boord tijdens een tewaterlating verboden. Door het kapseizen van de “Rian” is het scheepvaartverkeer in het drukke Winschoterdiep geruime tijd gestremd geweest. Nadat het schip zoveel als mogelijk was dicht gemaakt is de “Rian” door een bergingsmaatschappij met behulp van lieren weer in zijn normale stand overeind getrokken. Het ongeval trok in ruime mate de landelijke aandacht.

*Berging coaster Rian bij Bodewes
Scheepswerven (locatie Jachtwijk), 1948*

De “Voorwaarts-Voorwaarts”

Op 18 juli 1898 werd in opdracht van H. Puister bij de scheepswerf

van J. en G. Verstockt in Martenshoek de kiel gelegd voor de tweemaster koftjalk “Voorwaarts Voorwaarts”.

Daarna werd op 14 maart 1899 de proefvaart gehouden en op 17 maart vertrok het schip voor zijn eerste reis naar Göteborg. Na vele omzwervingen en wisselingen van eigenaar werd het tot wrak vervallen schip onder de naam “Südfall I” in een zijarm van de Elbe van de ondergang gered door Walter Haentjes uit Enkhuizen. In 1985 werd de “Voorwaarts-Voorwaarts” overgenomen door een speciaal hiervoor in het leven geroepen stichting (“Vrienden van de Voorwaarts Voorwaarts”). Het schip werd bij de aan het Nieuwe Winschoterdiep gelegen scheepswerf Gruno gerestaureerd en op 15 oktober 1985 voor de tweede maal dwarsscheeps te water gelaten; een unieke gebeurtenis voor één en hetzelfde schip. De koftjalk doet nu onder andere dienst als promotieschip voor de Stad en Provincie Groningen.

De tweede tewaterlating van de Voorwaarts-Voorwaarts bij scheepswerf Gruno, oktober 1985

Situering van de scheepswerven langs het Winschoterdiep te Martenshoek en Foxhol tijdens de 20e eeuw (zie kaartje op blz. 36)

Martenshoek

Op de bijgaande deelkaart van Martenshoek en Foxhol staan de tijdens de 20e eeuw aanwezige scheepswerven langs het Winschoterdiep aangegeven:

Voormalige scheepswerf G. en H. Bodewes (1)

Voormalige scheepswerf H.P.J. Thiecke, voorheen J.W. Boerma en Niestern te Velde (2)

Voormalige scheepswerf J. en G. Verstockt, thans Bodewes Scheepswerven-locatie

Verstockt (3)

Voormalige scheepswerf L.J. Hijlkema (4)

Scheepswerf Bodewes-locatie Jachtwijk (5)

Voormalige scheepswerf Coops en Fikkers (6)

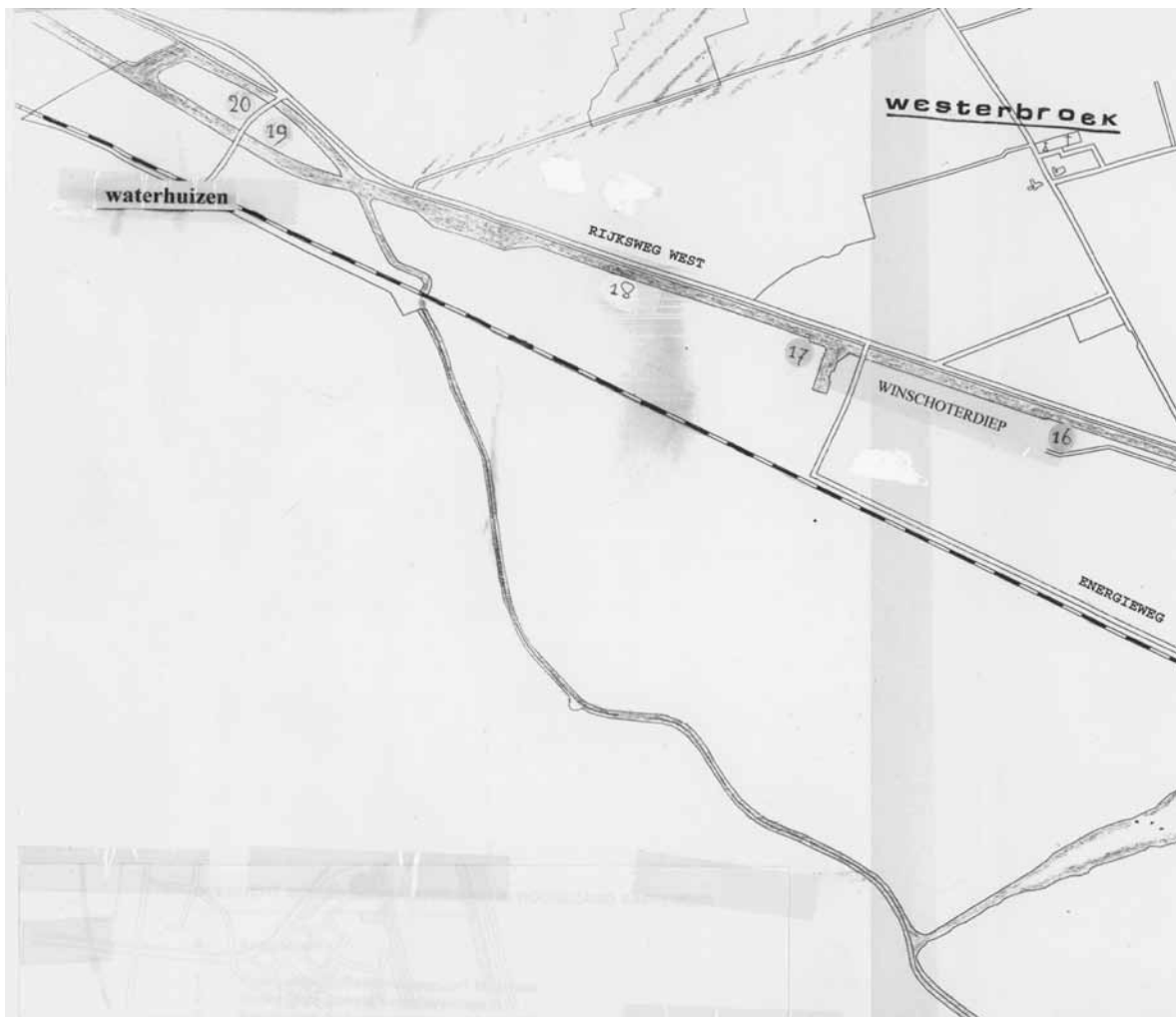
Voormalige scheepswerf “Hoogezand” (Jac. Bodewes), later Ferus Smit (7)

Voormalige scheepswerf E.J. Hijlkema (Voorwaarts, 8)

Foxhol

Voormalige scheepswerf Th. J. Fikkers (9)

Voormalige scheepswerf Bodewes (Gruno), thans Coops en Nieborg (10)

Foxholsterbosch

Voormalige scheepswerf J. Bijlholt, later Bodewes-Volharding, thans De Hoop (11)

Voormalige Scheepswerf Bodewes-Volharding (12)

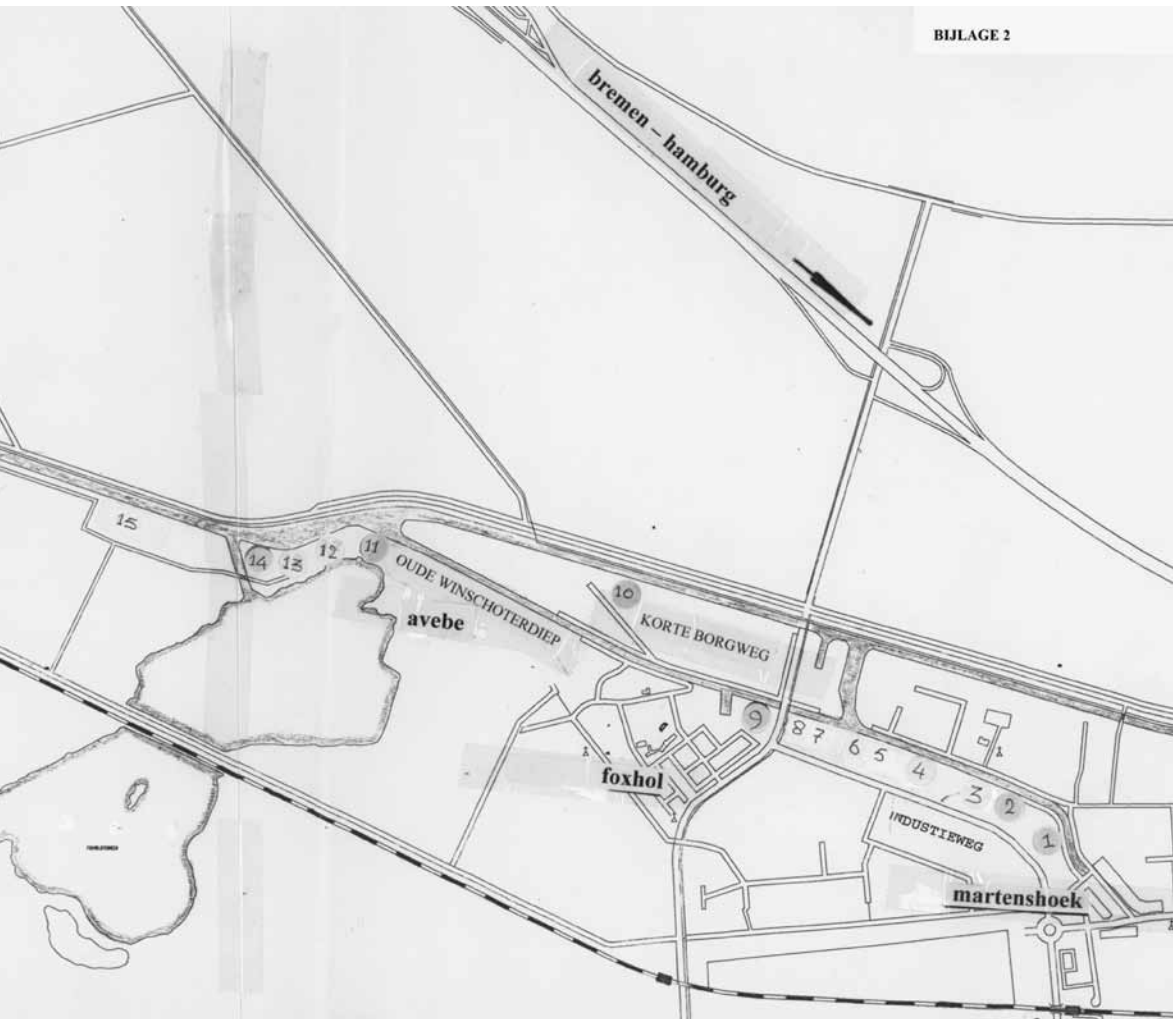
Voormalige scheepswerf Suurmijer (13)

Voormalige scheepswerf H.J.J. Muller (14)

Scheepswerf Ferus Smit (15)

In Westerbroek hadden we (van oost naar west) de scheepswerven van Bröerken, voorheen Wortelboer (16), E.J. Smit en Zonen (17) en Van der Werff (18).

In Waterhuizen bevinden zich nog twee scheepswerven te weten scheepswerf Pattje, voorheen Greendeck Steelparts (19) en scheepswerf Van Diepen, thans Groningen Shipyards B.V. (20).

Foxham

Grens tussen Martenshoek en Foxham met gezicht op de Foxhamsterhoofdweg omstreeks 1940.

Foxhamsterhoofdweg

Vanuit het centrum van Martenshoek hebben we inmiddels de S-bocht in het Winschoterdiep ter hoogte van de machinefabriek D.E. Gorter bereikt. Midden in

deze S-bocht ligt de voormalige gemeentegrens tussen de gemeenten Hoogezand en Slochteren (Foxham). Deze grens werd gevormd door het Abramsdiepje (44). Tot 1943 behoorde Foxham tot de gemeente Slochteren; na het invoeren van een grenswijziging tot de gemeente Hoogezand. De Verlengde Hoofdstraat gaat hier over in de Foxhamsterhoofdweg. In de bocht valt meteen de imposante meelfabriek Fulton van de familie Reinders op. In de fabriek werd graan tot meel verwerkt. Het graan werd met behulp van schepen aangevoerd. Rond 1900 werd het middengedeelte van de fabriek afgebroken; in de resterende gebouwen vestigden zich de bakkerij van Menke (oostelijk gedeelte) en het café met slijterij van de familie Rowaan en onder andere kachelsmid en brandkastenmaker Teuben in het westelijk gedeelte. De streek langs het Oude Winschoterdiep had meerdere lanen en krimpen, die in noordelijke richting liepen. De laantjes en krimpen bestonden uit zand met een puinlaag als ondergrond, zodat deze in regenachtige perioden moeilijk begaanbaar waren. Foxham lag aanvankelijk echt in het “voeteneinde” van de gemeente Slochteren. Vanuit Hoogezand hield het voetpad ineens op en kwam men zonder enige openbare verlichting in een modderpoel terecht. In 1913 kwam pas een voetpad langs de Foxhamsterhoofdweg te liggen en werd er in 1915 verlichting aangelegd. Tijdens het klinken van de ijzeren schepen was het aan de Foxhamsterhoofdweg een oorverdovend lawaai, zodat men elkaar ternauwernood kon verstaan. De mensen in Foxham waren voornamelijk werkzaam in de industrie en met name in de scheepsbouw, mede doordat de lonen hier hoger lagen dan in de landbouw. Vooral tijdens de hoogconjunctuur in de scheepsbouw ging het zo goed in Foxham, dat sommige mensen op maandag niet naar het werk gingen. Aanleiding was het feit, dat ze tijdens de zondag de bloemetjes, onder genot van veel alcohol, dermate buiten hadden gezet, dat ze 's maandags hun roes uit moesten slapen. Langs de Foxhamsterhoofdweg waren veel detailhandels en ambachtelijke bedrijfjes gevestigd, zoals bakkerijen, groentezaken, tabakswinkels, een garage (Bischoff), kapperszaken (onder andere “Kokkie” Rijkens), een rijwielhandel (Muntendam) en een mineraalwaterfabriekje (Kraster).

In de directe omgeving van de grens tussen Slochteren en Hoogezand, nog even ten oosten van de meelfabriek Fulton, was de krimp gelegen (45), waar onder andere Sam Levie woonde. Hij was groenteboer van beroep en ventte groenten en fruit uit met behulp van een hondenkar. Het beeldje “Salomon en Leentje”, staande aan de Sluiskade, aan het einde van het Oude Winschoterdiep, herinnert nog aan de familie Levie.

Standbeeld Salomon en Leentje aan de Sluiskade (Martenshoek) omstreeks 1990

Even verder, in westelijke richting lopend, bereiken we het Fultonplein (46). De rond het pleintje aaneengesloten woning-blokken, bestaande uit negenentwintig woningen, waren van oorsprong eigendom van de aldaar gevestigde meelfabriek van Reinders. Op deze locatie staan thans de bedrijfsgebouwen van Trelleborg en Parker. Na het laantje, waaraan de Wilken's kamers stonden (47), en het garage- en taxiverhuurbedrijf Bischoff gepasseerd te zijn, bereiken we de katholieke kerk met pastorie. De rooms katholieke

R.K. Sint Martinuskerk omstreeks 1915

Sint Martinuskerk met neogotische elementen is in 1891 gebouwd. Sinds een aantal jaren is het bedrijf “Bloem Glazeniers” in het godshuis gevestigd. In 1920 is bij de kerk de rooms katholieke Gerardus Majellaschool gebouwd; in 1973 is deze school verplaatst naar de wijk Gorecht. De achter de kerk en pastorie gelegen en door een wilgenhaag omgeven kerkhof dateert van omstreeks 1860 en is dus aanzienlijk ouder dan de kerk zelf.

Al het lawaai van de scheepswerven trotsierend passeren we een aantal woningen en bedrijfspandjes met onder andere het mineraalwaterfabriekje van Kraster, de slagerij van Kremer en komen we aan bij de Koningsgang (49). Aan de hoofdwegzijde van de woningenrij waren fietshandel Muntendam en de kapsalon van “Kokkie” Rijkens gevestigd.

De Koningsgang bestond uit een rij kamers, oorspronkelijk bedoeld voor de werknemers van de aldaar gevestigde ijzergieterij van H.J. Koning. De kamers, gelegen aan de noordzijde van de gieterij werden ook wel de “Assener” kamers genoemd; dit naar aanleiding van de overgang van de gieterij van Assen naar Foxham. Op de locatie van de voormalige gieterij is thans Blijham Recycling (Foxham 19) gevestigd.

Buitenplaats Jagtwijk

In 1706 bouwde de officier van justitie uit de stad Groningen, Dr. Eppo Crous een fraaie behuizing “van veel gerijff” met een “schoone plantage ende curieuse en vrugtbare hoven” aan het Winschoterdiep nabij Kolham. Eppo Crous was gehuwd met Aletta Trip “van de Wildervanck”. De behuizing stond temidden van een park, in fraaie stijl aangelegd; bij de buitenplaats behoorde een bos, dat zich uitstreckte tot halverwege Kolham. In 1794 werd Jagtwijk verkocht aan Mr. Rudolf Albert van Swinderen; hij begon met het fabriceren van jenever uit aardappelen. In 1834 kwam het landgoed in handen van de familie Van Lennep.

In 1841 werd Pieter van Arnhem in de inmiddels opgerichte vennootschap opgenomen. In 1875 werd het landgoed te koop aangeboden met de aankondiging: “De plaats Jagtwijk onder Kolham, waarop eene Stoom Aardappelbranderij met Mouterij, eene afzonderlijke Mouterij, eene Turfschuur, twee Stallen, eene Brandewijnfabriek, eene Turfschuur, eenige gebouwen op afbraak en voorts het Woonhuis, Bosch, Tuinen en Landerijen, tezamen 43.12.95 H.A.”. Koper werd Jan Hendrik Koning, medefirmant in de ijzergieterij en metaalwarenfabriek van Ten Oever, Koning en Co in Martenshoek. In 1890 is Jagtwijk afgebroken, waarna in 1892 de ijzergieterij van H.J. Koning op deze locatie werd gebouwd onder de naam “IJzergieterij Noord Nederland”.

IJzer- en metaalgieterij H.J. Koning met op de achtergrond de “Koningsgang” ca. 1920

Aan de westzijde van de gieterij was de Jachtwijkstraat (50) gelegen. Deze laan vormde de toegangsweg naar de veenborg “Jag(ch)twijk”. De brede laan liep in de richting van Kolham en kwam ten oosten van de molen aan de Hoofdweg uit. Tijdens de ruilverkaveling is de laan verdwenen. De tegenover de Jachtwijkstraat gelegen scheepswerf van Bodewes is naar de vroegere veenborg genoemd (Bodewes Scheepswerven, locatie Jachtwijk). Op de oostelijke hoek van de laan waren de slagerij Van Dijken (later verhuisd naar de Burg. van Roijenstraat nabij het Kieldiep) en de vishandel van “Proppie” van Weeren gevestigd. Na enkele, tijdens de jaren dertig gebouwde, twee-onder-één-kap woningen, waarin onder andere de familie Menke heeft gewoond, bereiken we een strook grond, waar later het verbindingskanaaltje tussen het Oude- en het Nieuwe Winschoterdiep is gegraven. Het terrein aan de oostzijde van het kanaaltje was (en is nog steeds) in het bezit van de familie Bodewes. Hier stond een nieuwe kanthelling gepland. Deze plannen zijn echter nooit tot uitvoering gebracht. Wel is in de vijftiger jaren van de voorgaande eeuw op het terrein een riant woonhuis gebouwd, dat inmiddels ook al weer is afgebroken. Aan de westzijde van het kanaaltje vestigde zich pijpleidingfabriek Fokkens met op de hoek van de voormalige Nieuwelaan (Rengerslaan) de schroothandel van Simons (Simetas), thans Berger Recycling B.V., met een insteekhaven vanaf het Nieuwe Winschoterdiep. Deze schroothandel bevond zich eerst aan de Brugstraat, even ten westen van het Kieldiep in Hoogezand. Aan de overzijde van het Oude Winschoterdiep stond ten westen van de latere scheepswerf “Voorwaarts” een gemaaltje alwaar de Molensloot uitkomt in het Winschoterdiep (niet te verwarren met de Molensloot nabij het Martenshoekster Verlaat).

Aanleg Nieuwe Winschoterdiep

Vóór 1942 werd besloten het Nieuwe Winschoterdiep te graven even ten noorden van Hoogezand en Sappemeer. De werklozen, die in verband met de neergang van de scheepsbouw veel in Foxham en directe omgeving voorkwamen, zouden bij het graven van het kanaal worden

ingezet. Doordat deze groepen tijdens de Tweede Wereldoorlog grotendeels in Duitsland tewerk werden gesteld, zouden de werkzaamheden pas omstreeks begin jaren vijftig van de voorgaande eeuw worden afgerond. De aanleg van het nieuwe Winschoterdiep had enkele grenswijzigingen tussen Hoogezand en Slochteren tot gevolg. Door deze wijziging werd Foxham, zoals al eerder vermeld, bij Hoogezand ingedeeld. Slochteren kreeg hiervoor in het meest zuidoostelijke gedeelte binnen hun gemeente een strook grond van Hoogezand. En juist op deze plek werd later het eerste “Slochter aardgas” aangeboord. Zoals al eerder is vermeld werd ten behoeve van de scheepsbouw in Martenshoek tussen het Oude- en Nieuwe Winschoterdiep, ter hoogte van scheepswerf “Hoogezand”, een verbindingskanaaltje gegraven, zodat de grotere schepen rechtstreeks het Nieuwe Winschoterdiep konden bereiken zonder de Foxholsterbrug te passeren. Nadat in 1941 door een groep industriëlen was besloten de Noordelijke Industrie voor Vezelverwerking N.V. (NOVE) op te richten, kwam dit pas na de Tweede Wereldoorlog aan het Nieuwe Winschoterdiep tot stand. Tot voor enkele jaren werden in deze fabrieksgebouwen door Armstrong plafondplaten gefabriceerd. Tot voor kort was de pallethandel van Messchendorp op deze locatie gevestigd. Van de oorspronkelijke fabriek is in het afgelopen jaar een groot gedeelte afgebroken.

De samenvloeiing van het Oude en Nieuwe Winschoterdiep.

Foxhol

(Korte) Groningerweg

Onze tocht ten noorden van het Oude Winschoterdiep en ter hoogte van het dorp Foxhol vervolgen we in westelijke richting vanaf de Nieuwelaan, later Rengerslaan en thans Woldweg. Op deze locatie is in de loop der jaren veel veranderd. De van oudsher doorgaande weg door het dorp Foxhol, de Foxholsterhoofdweg (thans Gerrit Imbosstraat) is ontlast van het vele verkeer door de aanleg van een aan de oostzijde van het dorp gelegen “rondweg”, de Woldweg. Door een dam, aangelegd in het Winschoterdiep ten oosten van de voormalige scheepswerf

Fikkers, is een doorgaande verbinding ontstaan met de Rengerslaan; tot de Rengersbrug Woldweg geheten. Op de hoek van de Korte Groningerweg en de Rengerslaan stond en staat nog steeds café Wiardi, thans hotel De Boer. Iets meer in westelijke richting passeren we, na het gebruikelijke tolgeld te hebben betaald, het tolhek (50a), dat in 1930 is afgebroken. Het tolhek heeft gestaan ter hoogte van het huidige pand, Korte Groningerweg nummer 37. Enkele stappen verderop zijn we aangekomen bij de Foxholsterbrug (W), die de verbinding vormde met het dorp Foxhol. De Foxholsterhoofdweg diende als de doorgaande weg, via Kropswolde, naar onder andere Zuidlaren. Na de Tweede Wereldoorlog is de naam van deze weg veranderd in Gerrit Imbosstraat; Gerrit Imbos is in de oorlog tijdens de Meistaking in 1944 door de bezetter gefusileerd. In 1960 heeft de stad Groningen besloten de brug aan het verkeer te onttrekken en te slopen; de Stad was immers de eigenares van het Winschoterdiep en de daarbij behorende bruggen. De afbraak van de brug (1961) ging overigens onder protest van de bedrijven, gevestigd aan beide zijden van het kanaal. Men was van mening dat de “loop” naar deze bedrijven weg zou vallen. Ter hoogte van de Foxholsterbrug was (en is nog steeds) het café “De Koele” gelegen. Het café dankt zijn naam aan het feit, dat het in een laagte is gelegen. De familie Berg is jarenlang eigenaar van het etablissement geweest. Vooral de werknemers van de aan het Oude Winschoterdiep gelegen scheepswerven hebben er zeer regelmatig een maatje of dubbelmaatje jenever gedronken, waarbij zo af en toe ook wel een gokje werd gewaagd. Naast het café stond het woonhuis van de eigenaar van de aan de overzijde van het Winschoterdiep staande houtzaagmolen, de heer Post van Leggelo. Naast zijn bemoeienissen met de houtzaagmolen oefende hij ook het beroep van rij-examinator uit. Hierbij stond hij de examenkandidaten vanuit de serre van zijn woonhuis te beoordelen en zolang men het Winschoterdiep niet inreed moest het al heel gek gaan wilde men het rijbewijs niet halen. Op de voormalige locatie van Post van Leggelo is thans de bouwmaterialenhandel van BouwCenter Meijer gevestigd. Circa honderd meter westwaarts is de Borgweg gelegen. Evenals de druk bereden doorgaande weg naar de stad Groningen is ook de Borgweg na de aanleg van het Nieuwe Winschoterdiep doorsneden en staat thans bekend onder de naam Korte Borgweg. Op de westelijke hoek van de Groningerweg en de Borgweg bevond zich de kapsalon van de familie Beerta.

In de vijftiger jaren van de twintigste eeuw is aan het einde van de Korte Borgweg de scheepswerf Gruno van de familie Bodewes aan het nieuwe kanaal gebouwd. Ter plaatse liep de grens tussen de gemeenten Hoogezand en Slochteren via het Oude Winschoterdiep en de Borgweg in noordwestelijke richting. De oostzijde van de Borgweg behoorde (en behoort nog) tot de gemeente Slochteren; de westzijde valt onder Westerbroek. Evenals in Foxham is de grens in 1943 verlegd van het Oude- naar het Nieuwe Winschoterdiep, zodat de Borgweg ten zuiden van het Nieuwe Winschoterdiep (Korte Borgweg) sinds 1943 behoort tot de gemeente Hoogezand en sinds 1949 tot de gemeente Hoogezand-Sappemeer. De schooljeugd aan de westzijde van de Borgweg is aangewezen op de school in Westerbroek, die aan de oostzijde ging naar de eveneens aan de oostzijde van de Borgweg staande school (52a). Deze school is echter reeds geruime tijd aan het onderwijs onttrokken. Tot de aanleg van het Nieuwe Winschoterdiep was de vrij smalle weg aan de noordzijde van het Oude Winschoterdiep een druk bereden route van en naar de stad Groningen. Door het steeds toenemende verkeer na de Tweede Wereldoorlog kon de weg de stroom auto's nauwelijks verwerken. Dit heeft tijdens de tweede helft van de veertiger jaren van de voorgaande eeuw geleid tot enkele ernstige ongelukken. Zo is direct ten oosten van de “Kunstweg” (Waterhuizerweg) een bodewagen te water geraakt, waarbij twee boderijders (Groendijk en Vrieling) zijn verdronken. Ter hoogte van de W.A. Scholten-fabriek is in diezelfde periode een GADO-bus in het kanaal terecht gekomen; hierbij is één passagier verdronken.

Ongeveer ter hoogte van het punt, waar het Oude Winschoterdiep in het nieuwe gedeelte uitkomt stonden aan de noordzijde van het kanaal tien aaneengesloten woningen (kamers), “Tienborg” (54) geheten. Even ten oosten hiervan lag het “Bontekoe’s laantje”, dat een verbinding vormde tussen het Oude Winschoterdiep en de Borgweg. Om de zuidzijde van het Winschoterdiep te bereiken lopen we iets in westelijke richting en passeren we het kanaal via de Bouwman’s klap (X). De brug dankte zijn naam aan de eigenaar van de tegenover de brug gelegen boerderij “Meerzicht”, de familie Bouwman. Later werd deze brug in de volksmond ook wel Huizinga’s klap genoemd naar de bij de brug wonende brugwachter Huizinga. Vanaf de Bouwman’s klap liep een boerenlaan richting de spoorlijn (55). We zijn dan inmiddels terecht gekomen in de Westerbroekstermadepolder. Deze polder stond tijdens de herfst en de winter regelmatig onder water. Direct ten oosten van de Bouwman’s klap was (en is nog steeds) de scheepswerf van Ferus Smit gevestigd. De werf is vanaf 1873 op deze locatie in bedrijf geweest. Achter de werf was een onverharde weg gelegen, die de verbinding vormde met het smalle fiets- en loopbruggetje (Y), gelegen over het verbindingskanaaltje tussen het Winschoterdiep en het “vuile gedeelte” van het Foxholstermeer. Dit gedeelte van het meer stond in verbinding met het door de aanwezige aardappelmeel- en stocartonfabrieken sterk vervuilde Winschoterdiep. Het oostelijke gedeelte van het meer was door middel van een dam afgescheiden van het vervuilde gedeelte, zodat hier gezwommen en gevist kon worden. In het verleden is uit het vervuilde gedeelte van het meer zand gezogen voor de ophoging van de begraafplaats Selwerderhof en de demping van de Westerhaven in de stad Groningen. Aan het onverharde pad achter de werf van Ferus Smit stond een aantal woningen, grotendeels bestemd voor de werknemers van de werf. Nabij de westelijke hoek van de uitmonding van het zojuistvermelde kanaaltje in het Winschoterdiep heeft voorheen de aardappelmeelfabriek “Wilhelmina” gestaan. Via het fiets- en loopbruggetje (Y) bereiken we het Foxholsterbosch. Het loopbruggetje is tijdens het einde van de twintigste eeuw vervangen door een vaste brug, zodat de werven in het Foxholsterbosch aanzienlijk beter bereikbaar werden.

Foxholsterbosch

Na het passeren van het bruggetje bereiken we een viertal naast elkaar gelegen scheepswerven, te weten: Scheepswerf “Foxhol” van de gebroeders Muller. Vanaf 1968 was de scheepswerf van Bijlholt op deze locatie gevestigd, die naderhand is overgenomen door “Damen Shipyards, Hoogezand (14). Scheepswerf “Vooruitgang” van de gebroeders Suurmeijer (13). De werf was van circa 1850 tot 1889 in het bezit van Ipe Anne Hooites. Mogelijk is de werf hierna een tijdlang buiten gebruik geweest.

Van 1924 tot 1979 werd de werf geleid door Leonardus Johannes Mulder en Jan Suurmeijer. Vanaf 1940 vormden de drie broers Suurmeijer het beheer over de werf.

In 1980 ging de werf over naar Bijlholt, waarna deze tijdens de jaren negentig van de voorgaande eeuw overging naar Damen Shipyards.

Scheepswerf Volharding van de familie Bodewes (12). De werf is in 1852 opgericht door Jan Hendriks Meijer. Na 1867 werd de werf overgenomen door Gerardus Jozephus Bodewes en in 1919 werd de werf voortgezet door Gerardus Josephus Bodewes en Gerardus Jacobus Bodewes onder de naam “Volharding”. Sinds enkele jaren zijn de activiteiten op de werf overgenomen door Scheepswerf “De Hoop”.

Scheepswerf Bijlholt (11), in 1848 opgericht door Gerardus Ottes Bijlholt.

Van 1853 tot 1858 was Johannes Bernardus Uil eigenaar van de werf, waarna deze sinds ongeveer 1865 weer in handen kwam van de familie Bijlholt.

Nadat de werf in 1968 was verhuisd naar de voormalige werf van Muller werd de werf overgenomen door de buurman ter uitbreiding van de werf “Volharding”.

Direct ten oosten van de werf van de Gebroeders Suurmeijer bevond zich het, regelmatig door de werknemers van de werven bezochte, café van Swiert Stam. Achter dit café stond een complex van veertien kamers, “Veertienborg” geheten (53). De kamers strekten zich uit tot aan het Foxholstermeer. Eén van de bewoners was “Kappie” Tonckens, een bekende stroper op het Foxholstermeer.

De aanvoer van materialen, bestemd voor de bouw van schepen, zoals ijzeren platen, werd via het Winschoterdiep verzorgd. Voor fietsers en voetgangers liep een pad via- of achter de werven, meestal bedekt met ijzeren platen, die lagen te wachten voor een verdere bewerking.

Door de aanleg van de Scheepswervenweg, vanaf de Energieweg (“Silenkaweg”) langs de zuidzijde (achterzijde) van de werven in de jaren negentig van de voorgaande eeuw, zijn deze aanzienlijk beter bereikbaar geworden.

W.A. Scholten Aardappelmeel- en Chemische Fabrieken

Nadat we de scheepswerven gepasseerd zijn, bereiken we het gebouwencomplex van W.A. Scholten Aardappelmeel- en Chemische Fabrieken. In 1839 startte Willem Albert Scholten met de productie van aardappelmeel op kleine schaal in een fabriekje in Warnsveld. Nadat dit pand in 1841 afbrandde richtte Willem Albert zijn vizier op Groningen. Hij vond een geschikte locatie bij het Foxholstermeer met voldoende schoon water, terwijl aardappelen en turf voldoende aanwezig waren in de directe omgeving. In hetzelfde jaar liet hij de aardappelmeelfabriek, aangedreven door middel van paarden, bouwen onder de naam “Tonden”. Deze naam was afgeleid van het gehuchtje Tonden nabij Zutphen, waar Willem Albert in de keuken van zijn oom Kleiboer de eerste pogingen deed om vanuit aardappelen aardappelmeel te maken. Na het overlijden van Willem Albert op 72 jarige leeftijd (1 mei 1892) nam zijn zoon Jan Evert het roer over. Zowel in Foxhol als in het buitenland werd het imperium van Scholten steeds meer uitgebreid, waarbij zo geleidelijk aan ook eenvoudige derivaten (zwellstijfels) werden ontwikkeld. Dit leidde op 6 december 1920 tot de oprichting van W.A. Scholten Chemische Fabrieken. De bouw van de nieuwe fabriek(en) vond plaats ten westen van de aardappelmeelfabriek. Beide fabrieken opereerden onafhankelijk van elkaar met een eigen directie. Tot de zestiger jaren van de voorgaande eeuw, toen beide “poten” van het concern volledig onder de naam Scholten Foxhol ging samenwerken onder één en dezelfde directie. Nadat het W.A. Scholten-concern de titel “Koninklijke” voor de naam mocht plaatsen (november 1962) werd in september 1965 een fusie aangegaan met het Honig-concern. De naam werd voor de tweede keer binnen korte tijd veranderd in “Koninklijke Scholten Honig” (KSH). In 1978 werd het KSH-concern door een faillissement overgenomen door concurrent Avebe. Het heeft er lange tijd naar uitgezien dat de locatie geheel uit Foxhol zou verdwijnen. De hoofddirectie van Avebe is momenteel gevestigd in Veendam; in Foxhol worden geen aardappelen meer vermalen tot aardappelzetmeel maar worden nog wel zetmeelderivaten gefabriceerd, zodat de kans op een vertrek aanzienlijk is afgenomen.

Gezicht Foxholstermeer vanaf een der fabrieksgebouwen van W.A. Scholten Chemische Fabrieken, maart 1962

De fabricage van één van de bekendste producten van W.A. Scholten, Brinta, is echter wel naar een andere locatie overgebracht. Direct ten oosten van het kantoor van Tonden waren voorheen de zogenaamde vezelgaten gelegen. Na de demping ervan zijn op de vrijgekomen locatie een meelloods en een meelsilo gebouwd. De huizen tot aan de voormalige Badweg behoorden alle toe aan het Scholten-concern. Deze zijn in de tachtiger- en negentiger jaren van de voorgaande eeuw allemaal afgebroken.

Badweg en Krulweg

De Badweg (51a), schuin achter de huizen aan de W.A. Scholtenweg lopend in de richting van het schone gedeelte van het Foxholstermeer, vormde de verbinding met het aldaar, in 1919 aangelegde, buitenbad. Dit was de “thuishaven” van de zwemvereniging “Nimpf”.

De Badweg was gelegen direct ten westen van het perceel W.A. Scholtenweg 11.

Even verderop bereiken we de Krulweg (52). Dit weggetje vormt de verbinding tussen de W.A. Scholtenweg en de Foxholsterhoofdweg (thans Gerrit Imbosstraat), uitkomend direct ten oosten van de voormalige bakkerij van Gräler, thans autobedrijf G. Kalf (Gerrit Imbosstraat 36). Aanvankelijk bestond de bebouwing uit sociale woningbouw; in 1988 zijn deze woningen afgebroken en vervangen door huizen die meer aan de eisen des tijds voldoen.

We bereiken zo geleidelijk aan het einde van onze wandeling langs het Winschoterdiep en komen weer uit bij de Foxholsterbrug. Op de hoek van de W.A. Scholtenweg en de Gerrit Imbosstraat was het postkantoor van Foxhol gevestigd. Aan deze straat, genoemd naar de tijdens de Tweede Wereldoorlog gefusileerde Gerrit Imbos, stond de voormalige openbare lagere school, tot voor kort in gebruik als dorps huis “De Klabbe” (51).

Geraadpleegde literatuur en kaartenmateriaal

Deelkaart van scheepswerven binnen de gemeente Hoogezand-Sappemeer, omstreeks 1950; R. de Haan, W. de Haan (Veenkoloniaal Museum, Veendam).

Voorwaarts Voorwaarts. Een witte zwaan onder bruine vloot op weg naar nieuwe eeuw.

A. Boerma; Uitgeverij Reco Groningen, 1999 (ISBN 90-76457-06-9).

700 jaar Kolham. Van veen en heide tot gasbel. Kasper Amerika; Uitgeverij Profiel Bedum, 1988 (ISBN 90 70287 49 8).

Jubileumuitgave Pluustergoud (nr. 16) 1992-2002. Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer, december 2002 (ISSN 1566-1512).

Nieuw van de bijl. Driehonderd vijftig jaar scheepsbouw langs het Winschoterdiep, 1650 -1999. Ger Blijham, Wicher Kerkmeijer. Stichting HS-Maritiem, juni 1999 (ISBN 90 5294 1815).

Oud Hoogezand-Sappemeer vanuit de lucht. W. Bakema, W. de Haan, G.J. Stuut. Slingenberg Boekproducties – Hoozevee, 1999 (ISBN 90 76113 645)

Oud Hoogezand en Sappemeer in woord en beeld, Leonard Smid; De Librije, 1975

Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1971

Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten- deel 2, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1977

Het Noorden in Woord en Beeld, 1948

Fotoserie gepubliceerd in de HS-krant, “Uit Vervlogen Tijden”, 2002 t/m 2009

Fotocollecties : Gemeente-archief Hoogezand-Sappemeer en G.J. Stuut

DE LEZER REAGEERT

Regelmatig bereiken ons via e-mail vragen over historische aangelegenheden of verzoeken om bemiddeling. Zo kregen wij de volgende mail van de heer Wil van der Lelie uit Winschoten:

“Ik ben in het bezit van een zestal briefkaarten met nostalgische voorstellingen, zij dateren uit de beginjaren van de 20e eeuw (1904/1905). Zij zijn alle geadresseerd en verstuurd aan mej. A. (Anje, Anne, Anki) Berg uit Sappemeer. Als huisadres is vermeld: Zuiderstraat 46. Ook wordt de aanduiding Westeind gebezigd. Op twee kaarten is toegevoegd: p/a Den Heer G.J. Berg. landb. te Sappemeer. De kaarten, hoewel inmiddels 100 jaar oud, bezitten geen grote waarde. Maar ik kan mij voorstellen dat ik de familie van juffrouw Berg wel een plezier doe met deze poststukken van weleer. Ik heb geprobeerd de familie te achterhalen maar dat is niet gelukt. Kunt u mij wellicht helpen de nazaten van Anje Berg te vinden? Hartelijk dank alvast voor de moeite”.

Ons bestuurlid Janny Tulp ontfermde zich met succes over deze zaak en tijdens een gezellig samenzijn, bij een nazaat van bovengenoemde mej. A. Berg, aan het Achterdiep te Sappemeer, kon de heer Van der Lelie zijn briefkaarten overhandigen en waren ze na 110 jaar weer terug in de familie!

En via de website van Scheepswerf “De Vlijt” te Aalsmeer bereikte ons het volgende bericht naar aanleiding van het in bruikleen afstaan door ons van een origineel ‘Koetse-stuurwiel’ aan de Historische Scheepswerf Sappemeer: *“Naar aanleiding van een artikel in de HS-krant de naam Koetse in het zoekvak geplaatst en rol zo maar in een artikel over mijn eerste werkgever. In 1963 solliciteerde ik, rechtstreeks van de ambachtschool, bij de firma Koetse. We werden het eens en mijn eerste gesprek werd mijn eerste baan. Opa Jan kwam nog geregeld in de werkplaats iets knutselen voor zijn vogeltjes, vader Timen was mijn “baas” en zoon Wim was als een goede collega. Verder werkte er nog Hendrik uit Sappemeer. In ongeveer vier jaar heb ik vele stuurwielen gemaakt en in mijn hele leven nooit meer zoveel van het vak houtbewerking geleerd, ben later de jachtbouw ingegaan en daar de rest van mijn werkzame leven gebleven. Ik vind het leuk weer iets te lezen over een bedrijf wat toch heeft bijgedragen aan het verloop van mijn carrière. Vriendelijke groet, Willem Mossel”*

Verder ontving de redactie een telefoontje van de heer J. Smit uit Nietap. Zijn vader en grootvader werden geboren in Kielwindeweer en zij dreven daar een levensmiddelenzaak. Vader en opa waren enthousiaste fotografen en filmers en van die mooie hobby maakte kleinzoon Smit later zijn beroep. De heer Smit is thans gepensioneerd en heeft nu alle tijd om zijn archieven te ordenen en op te ruimen: zo stuitte hij op een uitgebreide collectie foto's, smallfilms en ansichtkaarten van Kielwindeweer. Wat hiermee te doen? Door tussenkomst van onze Historische Vereniging kon de collectie worden ondergebracht in het gemeente-archief en zal na digitalisering voor een ieder toegankelijk worden via de BeeldBank-HS.

KieK

Wim A.H. Rozema

In onze rubriek KieK deze keer een aantal foto's, waarover geen of weinig informatie bekend is. De eerste foto is aangeleverd door ons bestuurslid Janneke Hessing en betreft een voetbalteam uit vervlogen tijden en de vraag is of iemand van onze leden weet welke club het betreft en welke voetballers op deze foto staan. Gaarne uw reactie naar de redactie van Pluustergoud. Hebt u ook interessant fotomateriaal en wilt u een bijdrage leveren aan deze rubriek, aarzelt u dan niet en neem contact op met onze redactie of met histverhosap@gmail.com

Ook ons lid, de heer Wortelboer, stuurde ons 2 oude foto's. Weet u nog namen van de geportretteerden, de redactie hoort het graag.

De eerste is een schoolfoto van de openbare lagere school te Martenshoek, ca. 1897. Ter hoogte van de elleboog van de op de linkerkant staande onderwijzeres staat: (mijn grootvader) Harmannus Wilhelmus Bodewes, geb. Martenshoek 2 okt. 1890, de latere directeur van Bodewes' Scheepswerven, in de wandeling genaamd: "Boas Herman" en getrouwd met Iek Takkenberg. Wellicht zijn er lezers die nog namen van leerlingen kunnen toevoegen.

De tweede foto van de heer Wortelboer is een foto van de R.K.-school in Sappemeer uit ca.1927/ 1928. Op de tweede rij van onderen staat zijn vader Rudolf Wortelboer, geboren te Sappemeer op 4 febr. 1920; links van hem op de knieën een jongentje in een matrozenpakje met een stok in zijn hand”. Kent u nog meer namen van de afgebeelde leerlingen of van de juffen? U kunt ze doorgeven aan de redactie.

“De bewoningsgeschiedenis van Kropswolde en Wolfsbarge”

Na een gedegen bronnenonderzoek hebben de leden van de ‘Stichting KW, De historie van Kropswolde en Wolfsbarge’ hun voorbereidingen voor het nieuw te verschijnen boek over “De bewoningsgeschiedenis van Kropswolde en Wolfsbarge” afgerond.

Ter afronding van dit omvangrijke project wordt het schrijverscollectief de komende maanden ondersteund door 2 redacteurs van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.

De oplage is beperkt en de kostprijs bedraagt: € 25,-.

U kunt deze unieke – dit najaar verschijnende – uitgave nu reeds bij voorinschrijving bestellen via fennadoornbos@home.nl of via 0598-322890.

REACTIE OP PLUUSTERGOUDE 37

B.J.H. Huizing

Van een kennis kreeg ik 2 boekjes Pluustergoud te lezen. Ik kende het niet. Erg leuk en voor mij, geboren en getogen in Hoogezand, veel herkenbare verhalen en feiten. Zo ook het verhaal over de familie Koetse in Pluustergoud 37. Ik kan me nog herinneren dat de oude Jan Koetse na zijn pensionering in een kleine woning woonde, rechts naast de boerderij waar boer Braam na de oorlog ging wonen, komende van de Verlengde Hoofdstraat, en waar thans benzine-station Tango is gevestigd. Het huisje stond iets naar achteren en toch redelijk dichtbij het familie-bedrijf. Het benzinestation is ooit begonnen door Reint Poortman.

Reint Poortman was getrouwd met de dochter van Braam en was zelf een telg uit de familie Poortman, bekend in Hoogezand als brandstoffenhandel, gevestigd aan de Beukemastraat om daarna te verhuizen naar de Hoofdstraat. Ik kan me ook nog herinneren dat in het linkergedeelte van de boerderij, voordat Braam er ging wonen, schilder Kip daar was gevestigd. Wie in het rechtergedeelte woonde weet ik niet. Koetse leverde natuurlijk niet alleen stuurwielen aan de scheepswerven a/h Winschoterdiep, maar ook dus elders in het land. Het staat mij nog helder voor de geest dat ze ingepakt klaar stonden voor voor verzending, waar dan ook naar toe.

Trouwens, de naam van de dochter van Timen Koetse is Sanneke Koetse en niet Sanne. Sigrid is een nicht van Sanneke en Wim en geen zus. Ik kwam verder naar mijn mening nog een paar onjuistheden tegen. Deze constatering is meer bedoeld om de geschiedenis van Hoogezand in een juist perspectief te plaatsen en voor latere generaties de juiste gegevens vast te leggen. Op blz. 15 van no. 37 staat vermeld dat de heer Ottens hoofd der school zou zijn geweest in Foxhol. Dit is echter niet juist. Het is ook niet Ottens, maar Otten en voor de volledigheid Jan Otten. Hij was geen schoolhoofd maar gaf les in de 5e klas. Hij wilde ook geen schoolhoofd zijn. Schoolhoofd was de heer Schoolland. Jan Otten was onze buurman aan de Verlengde Hoofdstraat. Wij woonden op no. 5 en hij op no. 6.

Zo wordt ook verondersteld (blz. 15 no. 37) dat Dr. Blonk de 1e bewoner was van M. Veningastraat 115, v/h Verlengde Hoofdstraat 1. Dit klopt niet, want de 1e bewoner was naar mijn idee Ype Annes Hooites en daarna Dr. Blonk en vervolgens Dr. De Vries. Het pand links daarnaast is rechts bewoond geweest o.a. door Jac. Bodewes van scheepswerf "Hoogezand" en later door Bosman. Wellicht is dit pand rond de 20 er jaren door de familie Bodewes (vader van Jac.?) gebouwd. Dit is alleen een veronderstelling, maar rond 1900 stond er nog een oud pand op en is dus vervangen door het huidige. Links is inderdaad door bevrachtingskantoor Rubingh bewoond geweest, maar mijn ouders hebben er voordien ook nog gewoond (begin 30er jaren toen mijn vader voor zich zelf begon). De voorkamer diende toen als "showroom". Vervolgens verhuisden mijn ouders naar no. 4 en daarna naar no. 5. Na het vertrek van mijn ouders heeft bevrachtingskantoor Rubingh zich op no. 3 gevestigd. Sigaretten- en sigarengroothandel Wilbrink heeft alleen de schuur rechts naast het pand, waar nu de apotheek 't Hooge Zand gevestigd is, in gebruik gehad.

Het is ook niet juist dat Lamein van klompenhandel Lamein, later een kappersbedrijf zou zijn begonnen. Dit was een andere Lamein, en vroeger in dienst bij kapper Otto Bosma aan de Hoofdstraat. Deze (Harry) Lamein is later (begin jaren 60) na het verhuizen van ons naar de Hoofdstraat, hier voor zichzelf begonnen na het overlijden van Bosma. Het volgende pand na Kliphuis/van Delden was niet het pand van groenteboer Scholtens en Dr. v/d Kooi, maar het pand van Dr. Schober. Die panden zijn inderdaad eind vijftiger jaren afgebroken om een verbinding te maken tussen het Oude- en Nieuwe Winschoterdiep. Daarnaast is de foto afgebeeld op blz. 15 van Pluustergoud no. 37 niet de scheepswerf van E.J. Smit, maar v/d Werff (omstreeks 1915-1920).

De canvasprint hangt
práchtig in onze kamer...

Greetje Visser

Synergon[®]
druk & print

Mr. A. J. Romijnweg 17, Winschoten | T0597 453 666
www.synergonsw.nl | drukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

**JURIDISCHE DIENSTVERLENING
VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR**

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand